

KUNST OG LIV I DET GAMLE FLORENS

TH. OPPERMANN

KUNST OG LIV I DET GAMLE FLORENS

FRA FRANCISCUS AF ASSISI OG GIOTTO TIL SAVONAROLA OG MICHELANGELO

KJØBENHAVN
AUGUST BANG'S BOGHANDEL
THIELES BOGTRYKKERI
MDCCCXCV

Til Fremstillingen af Franciscus' og Savonarolas Levned er væsentlig benyttet: Henry Thode: Franz von Assisi, Johannes Huber: Savonarola (W. H. Riehl: Historisches Taschenbuch, 5. Folge, 5. Jahrgang) og Dr. Fredrik Nielsen: Haandbog i Kirkens Historie.

Naar man kommer til Florens, slaar det En strax, at man er kommen til en By, der i en ganske særlig Grad adskiller sig fra Italiens andre Byer, ja fra alle Byer, man hidindtil har set. Der paatrænger sig En uvilkaarlig en Følelse af, at i den By maa der en Gang være levet et varmt, genialt Liv, rigt paa Kamp og Udvikling, et Liv, hvori der er naaet noget af det højeste, Mennesker kunne naa, og man føler, at det ikke er en enkelt eller nogle faa, der have levet dette Liv, men at det er de mange, som have levet med i det, thi det har skabt sig saa store og saa kraftige Mindesmærker, som kun det kan gjøre, hvis Aand har gjennemtrængt et helt Folk. Man føler det strax, naar man gaar ned ad Gaderne, paa det store reelle Snit, der som oftest er i Husene. Kommer man ud paa Torvet, viser det sig klart, naar man ser Palazzo Vecchio, det gamle Raadhus, hæve sig frit og mægtigt, trodsende alle Skjønhedens Love og Regler, men kjønt ved det Sus af Kamp og Manddom, der hviler over det. Kommer man til Baptisteriet, fortæller det En det, ikke mindre tydeligt, ved sin aandfulde Ynde og Finhed, som bærer Præget af den rette Beskedenhed, bag hvilken der staar saa megen Fasthed og Holdning. Om det store

Liv vidner Andrea Pisano med sine Broncedøre og Klokketaarnets Sculpturer, og i mangen Bygning har Giotto og hans Elever malet det tydeligt for En. Hver Morgen og hver Aften lyder det dybt og malmfuldt fra Domkirkens store Klokker, og Kirkerne S. Croce og S. Maria Novella tage saa ogsaa ved og fortælle det samme med omtrent lige saa smukke og fuldtonende Røster, saa det runger ud over det ganske Florens, at der nede har der en Gang været levet et stort, genialt Liv. Men nu er det længe siden, snart sex Aarhundreder siden, det stod i sin fulde Blomst, og snart lige saa længe siden, at det døde, hurtigt, ja pludseligt; men saa mægtigt har det været, at det mere end halve Tusinde Aar, som er gaaet siden da, ikke har formaaet at udslette dets Spor.

Ude i en lille Klostergaard ved S. Maria Novella, Dominicanernes gamle Hovedkirke, findes et Par Fresker af Maleren Giotto. Oprindelig har der paa dette Sted været en Række Billeder af ham, nu ere de fuldstændig ødelagte paa nær tre, som ere stærkt medtagne af Tidens Tand og ubarmhjærtig Restauration. De tre, som ere tilbage, forestille Scener af Jomfru Maries Historie. I det følgende er det navnlig det, som forestiller Joachim og Annas Møde ved den gyldne Port, der skal drages frem.

I Følge den gamle Beretning*) var Joachim en rig og gudfrygtig Mand, som i tyve Aar havde været gift med Anna,

*) De apokryfiske Evangelier.

en brav, gudhengiven Kvinde. Dette Ægteskab var barnløst, og en Dag, Joachim var oppe at ofre i Templet, blev han haanet, fordi han ikke »havde avlet Sæd i Israel«. Dybt bedrøvet herover forlod han sit Hjem og drog ud i Ørkenen, hvor han hungrede og tørstede, thi han sagde: »Jeg vil hverken sætte mig til at spise eller drikke, før Herren min Gud ser i Naade til mig, og min Bøn skal være mig Mad og Drikke«. Efter fyrretyve Dages Forløb aabenbarede Herrens Engel sig for ham og kundgjorde ham, at han skulde drage tilbage til Jerusalem, thi hans Bøn var bleven hørt. Men paa samme Tid havde Herrens Engel ogsaa aabenbaret sig for hans Hustru og sagt hende, at hun skulde undfange og føde en Datter, og at hun derfor skulde drage sin Mand i Møde. Det gjorde hun, og Mand og Hustru mødtes efter den lange Adskillelse udenfor den gyldne Port.

Paa Giottos Freske staar Joachim og Anna i Midten; hun er lige kommen ud af den gyldne Port, som er anbragt noget til venstre i Billedet, hun er ledsaget af to Kvinder, som ere i Færd med at træde ud af den; til højre i Billedet ser man to Hyrder, som have fulgt Joachim. Anordningen er saaledes meget simpel og ligefrem. Porten, Bymuren med Husene og Taarnene bagved, ja hele Landskabet er meget enfoldig fremstillet og øjensynlig kun taget med som en let Antydning af de ydre Forhold, hvorunder Begivenheden foregaar, som en smagfuld Ramme om denne. Det maa i flere Henseender betragtes som en stor Fordel, at der ikke i mindste Maade er stræbt efter en realistisk Fremstilling af Omgivelserne, thi derved henledes Opmærksomheden omtrent udelukkende paa det, som er det væsentlige,

de to, som mødes, medens det uvæsentlige, Scenen, hvor Mødet foregaar, ikke i mindste Maade kommer til at lægge Beslag paa Tilskuerens Opmærksomhed.

Hvad Hovedpersonerne, Joachim og Anna, angaar, saa har han lagt sin højre Arm omkring hendes Liv, med den venstre vil han ligeledes til at føre hende ind til sig, medens Anna paa sin Side ogsaa er i Færd med at slutte ham i sin Favn; men saa er det, at de egentlig mødes, idet deres Øjne mødes i et dybt, forstaaende Blik, et Blik, der fra hans Side er mandigt og fast, medens det fra hendes er kvindeligt bly, et Blik, hvori to Sjæle aabnes for hinanden; de vide, og man ser, at det ikke er blind Elskov, som besjæler dem, men den reneste og inderligste Kjærlighed; de føle, at den Tid, de have været adskilte, aldeles ikke har fjærnet dem fra hinanden, men tværtimod ført dem ret nær sammen; derfor er der ogsaa i deres Blik den dybe Glæde, der er saa dyb, at den vil faa dem til at græde, og som forenes med Glæden over, at deres fælles store Ønske endelig skal gaa i Opfyldelse. Deres Møde er tavst, thi Ord kunne ikke udtrykke, hvad de føle; men ikke alene deres Øjne vidne om deres Følelsers Ægthed og Storhed, men hver Linie i deres Ansigter, hele deres Holdnings Simpelhed og den Ro, der er over deres Bevægelser. Joachims Ansigt og Skikkelse er en ældre kraftig Mands, der bære Præg af, at han gjennem Lidelse og Kamp har lært at bøje sig for Herren i Ydmyghed; der er Adel og Klogskab udbredt over ham. Annas Ansigt er desværre væsentlig blevet ødelagt ved Restaurering, men man sporer endnu, at det fra Giottos Haand har lyst af Finhed, Varme og kvindelig Blyhed; den bag hende staaende Kvindes

Giotto: Joachim og Annas Møde.

Ansigt, som er blevet mere skaanet af Tiden og Restaurator, bekræfter i høj Grad denne Antagelse, thi i det er der en Verden af Aand og Skjønhed; hun er saa fuldt og hjærteligt med i, hvad der foregaar imellem Joachim og Anna. Den Sjælsadel, som præger hendes Ansigt, viser sig ogsaa i hele hendes Skikkelses fine Bevægelse og i den fornemme Maade, hun bærer sin Kappe paa. Den anden Kvinde, af hvem man kun skimter Hovedet gjennem Portaabningen, ser mere kold og udenforstaaende ud. Hyrderne, som staa i Snak bagved Joachim, gjøre Indtryk af at være et Par skikkelige, godhjærtede Fyre, som kun have en dump Opfattelse af Mødets Betydning for deres Husbond, hvem de øjensynlig unde alt muligt godt.

Giotto har med den Beskedenhed, som man saa hyppigt træffer hos store Kunstnere, tvivlet, om han i sin Fremstilling virkelig havde naaet at gjøre klart, at det ikke er ved et Tilfælde, men efter Guds Bestemmelse, at Joachim og Anna mødes; han har derfor ladet en Engel dale ned over deres Hoveder, og ved sine udstrakte Hænder knytter denne de to sammen. Naar man opmærksomt betragter Billedet, glæder man sig over den Finhed og Ynde, der er i Engelen, men man finder tillige, at den Dybde og Inderlighed, som Joachims og Annas Skikkelser eje, gjør ham temmelig overflødig, og man beklager, at han, dog væsentligst paa Grund af en klodset Restaurering, virker noget forstyrrende.

Mange, som første Gang se dette Billede, ville maaske finde denne Beskrivelse noget overdreven; men give de sig Tid til nærmere at betragte det, saa at de kunne overse de tekniske Mangler, som hist og her klæbe sig ved det, og da

navnlig de lidet harmoniske Farver, det staar i, ville de sikkert mere og mere glæde sig ved dets rige aandelige Indhold, paa samme Tid som de, ved at sammenligne det med andre, mindre medtagne Billeder af samme Mester, erkjende, at de fleste af disse Mangler væsentlig skyldes senere Tiders Mishandling. Men er man først kommen til at holde af Billedet, og det er blevet en Rigdomskilde for En derved, at det sætter En i Forbindelse med noget af det bedste, det evige i Mennesket, saa melder sig uvilkaarlig det Spørgsmaal: Hvem var den mærkelige Mand, som malede det? Og man ønsker at faa noget at vide om ham.

Desværre er det meget lidt, man ved om Giotto udover, hvad hans Arbejder fortælle. Hans Forældre vare Bønder. Han er født 1276 og død 1336. Sin Uddannelse som Maler har han faaet hos Cimabue, der var en fin og dygtig Kunstner, og den første, som for Alvor brød med den byzantinske Skole og dens efterhaanden ganske døde og tomme Formler for at søge ud til Naturen for der at hente Iagttagelser og Selvsyn til Grundlag for sine Billeder, af hvilke man ser, at han har maattet være Giotto en udmærket Læremester, idet han har kunnet give ham et solidt Kjendskab til Malerkunstens Teknik, men navnlig fordi han i høj Grad har kunnet støtte og fremme hans aandelige Udvikling.

Som selvstændig Kunstner har Giotto væsentlig virket i Florens, hvor han hørte hjemme, samt i Ravenna, Padua og Assisi; navnlig i de to sidste Byer findes der mange udmærkede Billeder af ham. Man ved endvidere om Giotto, at han paa sin Tid blev regnet blandt Florens' mest ansete Borgere, og at han var en god Ven af Dante. Af nogle

Anekdoter, der ere opbevarede om ham, ser man, at han med sit dybe Syn paa Livet har forbundet en kraftig Humor.

Foruden at virke som Maler arbejdede han ogsaa som Arkitekt og Billedhugger. Han har givet Tegningen til Klokketaarnet ved Domkirken i Florens, men kun den nederste og langt bedste Del er opført under hans Vejledning. Resultater af hans Virksomhed som Billedhugger kjender man ikke synderlig til; man mener at vide, at nogle af de Sculpturer, som smykke ovennævnte Klokketaarn, skyldes hans Haand.

I de fleste af hans Billeder finder man de samme store Egenskaber som i den nys omtalte Freske af Joachim og Annas Møde, det samme dybe Syn, den samme fine Forstaaelse og Opfattelse af det ædleste og bedste hos Mennesket; og bag dem alle mærker man stadig den samme mandige Personlighed, der næsten altid udmærker sig ved sin klare Fortælling og tit ved sin klassiske Komposition. Men jo nærmere man lærer hans Billeder at kjende, desto stærkere slaar det En, at den Ro og Fylde og den friske Energi, som er over dem, aldrig findes i en ensom Mands Værker. Man føler, at bag disse Billeder maa der foruden den rigt begavede Mand, som skabte dem, nødvendigvis staa et Samfund, som er i aandelig Overensstemmelse med ham og ligesom han har haft sit bestemte Maal at stræbe efter, som ikke blindt har famlet rundt, snart frem, snart tilbage, og til slut i Grøften, men som har haft sin bestemte Vejleder.

Selv om Historien ikke klart havde fortalt, at i Kristendommen laa dette Samfunds aandelige Tyngdepunkt, vilde det ikke være svært at se, hvad dets Maal og hvem dets Vejleder har været. Giotto har malet det tydeligt nok, det

lyser ud af hans Billeder, at han ikke har malet dem for Penge, Ære og Berømmelse, men ene fordi han har maattet følge sit Hjærtes Trang og udnytte sine Evner for derved at tjene sin Gud og gjøre hans Vilje, og at han som Vejleder har haft Kristus, der for ham har været Vejen, Livet og Sandheden. Den indre Kraft, som har baaret dem, Giotto og hans Tid, har været Troen, den Tro, som bevidst eller ubevidst er fælles for alle kristne Mennesker, den Tro, som Kristus stadig fordrer af sine Disciple, og som han karakteriserer, da han siger: »Dersom I have Tro som et Sennepskorn, da kunne I sige til dette Bjærg: flyt Dig herfra derhen, saa skal det flytte sig; og Eder skal intet være umuligt«, den Tro, som han altsaa betegner som en vældig Kraft, der kan gjøre det umulige muligt.

Ønsker man at vide, hvem der har vakt denne Tro til Live, er Svaret heller ikke vanskeligt; Giotto har malet det, og Dante har sunget det, at Franciscus fra Assisi var den store aandelige Vækker. I Franciscus-Kirken i Assisi og i Franciscanernes Kirke i S. Croce i Florens har Giotto malet hans Historie med saadant Liv og Interesse, at man ikke kan tvivle om den Betydning, han har haft for ham. Særlig tydeligt træder den frem i hans Allegori over den første Franciscaner-Dyd, den frivillige, absolutte Fattigdom, som findes i Franciscus-Kirken, thi den sjældne Ynde og Storhed, som er i dette Billede, maa udelukkende skyldes hans stærke Sympathi for Franciscus; den frivillige Fattigdom havde han nemlig intet til overs for, dens Godhed stred imod hans Erfaring og hans klare Forstand; i et Digt drager han endog stærkt til Felts imod den og hævder blandt andet, at naar Kristus har

anbefalet den, saa bør man ikke holde sig til Ordlyden af hans Tale, men søge dens dybere Betydning.

Hvad Dante angaar, saa taler han i Paradisets 11. Sang med klare Ord om Franciscus' Værd. Der staar:

»Fra denne Skrænt, hvor lidt dens Stejlhed svinder,
»Gik slig en Sol op over Verdens Dale,
»Som op af Ganges denne stundom rinder;
»Derfor skal Den, som vil om Stedet tale,
»Ascesi ei, men Orienten sige,
»Hvis han vil fuldt og rettelig det male.
»Knap var hiin Sol endnu begyndt at stige,
»Før man fornam dens høje Kraft sig røre
»Mildt og husvalende for Jordens Rige.«*)

Ved »denne Skrænt« betegner Dante Beliggenheden af Franciscus' Fødested; han sammenligner ham altsaa med Solen, hvorfor han ogsaa vil, at hans Fødested Assisi skal kaldes Orienten, det Sted, hvor Solen staar op, en Sol, den hellige Franciscus, med saadan Kraft, som den virkelige Sol har, naar den ved Sommersolhverv, i Nærheden af Krebsens Vendekreds, synes at stige op af Floden Ganges. Men saaledes skriver en alvorlig og dybtskuende Mand som Dante kun om den, der har haft en gjennemgribende Betydning for ham selv og en hel Tid. At Franciscus har haft en saadan bekræftes ogsaa næsten til Fuldkommenhed af de mange Kirker, der have baaret og endnu bære hans Navn, og af den Hyppighed, hvormed hans Eftertid har fremstillet hans Liv baade i Billeder og Skrift. Da man derfor, efter alt at

*) Molbechs Oversættelse af »den guddommelige Komedie«.

dømme, i Franciscus finder den aandelige Kilde til det Liv, hvis Spor saa stærkt griber En i Florens, skal der i det følgende forsøges paa at give en Fremstilling af hans Liv.

Franciscus er født i Assisi 1181. Hans Fader var en rig Kjøbmand, Petrus Bernardone, som stod i livlig Handelsforbindelse med Sydfrankrig, hvorfra han havde hentet sin Hustru Pica, der hørte til den provençalske Adelsslægt Bourlemont. I Daaben fik han Navnet Giovanni, som dog snart blev fortrængt af Øgenavnet Francesco.

Han skal have været en livlig og afholdt Dreng, som var Anfører ved alle de mange gale Streger, han og hans Jævnaldrende forlystede sig med. Af de Forhold under hans Opvæxt, der sikkert have haft en bestemmende Indflydelse paa hans Liv, maa man først og fremmest nævne hans Moders dybe religiøse Sind. Hun skal have været en hemmelig Tilhænger af Petrus Valdus, der nogle Aar, før hun forlod sit Hjemland, havde begyndt at prædike Evangeliet i Lyon, og da hun ivrig tog sig af sine Børns Opdragelse, kan det ikke fejle, at hun har søgt at sætte sin Søn ind i den kristne Tros Hemmeligheder eller rettere den Hemmelighed, som nok kan forklares og prædikes, men som først Livet kan gjøre levende; og det kan derfor heller ikke fejle, at hun derved har nedlagt i Drengen de Korn, som senere, da Forholdene bleve til det, spirede frem og bleve den bærende Magt i ham. Men ved Siden af denne Moderens dybe Ind-

flydelse paa Drengens Sind have sikkert de storslaaede og ejendommelige Naturforhold, hvorunder han er opvokset, deres uafviselige Betydning.

Assisi ligger paa Toppen af et Bjærg, der som en Bastion skyder sig ud paa en af Italiens frugtbareste Sletter, der breder sig for den i flad Uendelighed, medens Apenninernes vældige Masser hæve sig bag den. Der, i den store Natur, har Franciscus lært at føle varmt. Han har staaet oppe paa Byens Borg og set ned i den dybe snævre Dal bag den, hvor Floden som et blankt skinnende Baand slynger sig frem; Aftensolen har glødet paa Fjældtoppene, og Dalen har ligget i hemmelighedsfuld Skumring, og der er født Længsler i ham. Han har fra det trange søgt til det vide, det udstrakte, og han har vendt sig mod Sletten, som har ligget for ham i sin Uendelighed, medens Husene og Træerne dernede tegnede sig saa underligt uvirkeligt; han har set ud mod de blaa Bjærge i det fjærne, mod Aftenhimlen, som glødede bag dem, og han har været betagen af al Skjønheden; men den underlige Længsel i hans Bryst har faaet Næring. Han har færdedes i den fri Natur ved Dag og ved Nat, naar Stjærnerne funklede, i Sol og i Regn, i Storm og i Stille, og hans Øje og hans Tanke ere blevne fængslede af det store saavel som af det smaa, og hans Hjærte har aabnet sig i Jubel over al den Skjønhed, og hver Fibre i det har dirret af Længsel og Betagelse af det store vidunderlige Alt, af Higen mod al den uendelige Renhed og Ægthed, i Sammenligning med hvilken hvert Menneskets Udtryk synes urent og falskt.

Han maa fra lille af være vokset sammen med Naturen, ellers kunde den ikke være bleven for ham det, som den

stadig i hans Liv var, den kjære, nære Slægtning, hos hvem han hentede Sundhed og Styrke.

Livets Alvor har tidlig meldt sig hos ham; han blev i sin første Ungdom kastet paa et haardt og langvarigt Sygeleje, men det kan næppe alene have været hans Legeme, som var sygt, han maa ogsaa have lidt aandeligt, thi da han rejste sig fra det, var han bleven en anden; fra at være letsindig og lystig var han bleven alvorlig og søgende. Der kom nu for ham en Række af Aar med Uro, Kamp og stadig Søgen, indtil han efter mange Omskiftelser endelig fandt sin Gjerning. Disse Aar have sikkert ikke været spildte for ham, thi det er gaaet ham, som det gaar ethvert Menneske, der er besjælet af en levende Sandhedstrang. Han kunde ikke gaa ad den Vej, som de Tusinder havde trampet før ham, og hvor hver Sandheds Blomst forlængst var traadt i Støvet, han maatte ud at søge efter den ny Vej, den smalle Vej, som fører til Sandheden og Livet, og saa er der gaaet de mange Aar for ham, som kunne se saa spildte ud, men som i Virkeligheden have været uundværlige for ham, Aar, hvori hans Aand er bleven udviklet, hvor han har lært Livet, Menneskene og sig selv at kjende, og hvor han derfor er bleven forvandlet fra en Blind, som bilder sig ind at være klart seende, til en Seende, som føler sin Blindhed, hvor han fremfor alt gjennem sine mange Fejltagelser og Fejltrin har lært sin egen Ringhed at kjende, og hvor endelig den frelsende Tro er spiret frem i hans Hjærte.

Til at begynde med drev Uroen i Blodet ham i Felten. Han drog med i en Kamp, hans Fødeby førte mod Nabostaden Peruggia; men han var ikke heldig, og han blev

sammen med en Del andre tagen til Fange. I Fængslet vandt han alles Hjærter ved sit uforknytte, muntre Sind, og han viste sin dybe Elskværdighed ved at tage sig af en almindelig forhadt Medfange. Han blev løskjøbt og kom tilbage til Assisi; men to Aar efter (1204) blev han atter greben af en uimodstaaelig Trang efter Eventyr og Kamp, og han drog ud for at deltage i den Strid, som kæmpedes i Apulien mellem Walther af Brienne og Diephold. Dog, enten det nu var paa Grund af Walthers Død, eller fordi han kom paa andre Tanker, han vendte i hvert Fald hjem uden at have deltaget i nogen Kamp. Da han var kommen tilbage til Assisi, deltog han en Aften med sine Jævnaldrende i et lystigt Gilde, men der var ikke rigtig Humør i ham; skjønt han som sædvanlig var valgt til Anfører for Laget, sad han stille hos, og da de efter gammel Skik drog støjende og syngende hjem gjennem Gaderne, var han stadig stille. Hans Kammerater gjorde sig derfor lystige over ham og spurgte ham, om han gik i Giftetanker. Da var det, at det brød ud af ham, som længe havde gjæret i hans Sind, thi han svarede dem, at det var det, han gjorde, at han agtede at formæle sig med den fornemste, ædleste og bedste Brud af alle, nemlig med selve Fattigdommen. De andre forstode ham naturligvis ikke og haanede ham for hans Fjollethed, men for ham selv var det Alvor, og det blev af stor Betydning for ham, at han saaledes fik erklæret sig. Fra da af brød han nemlig fuldstændig med sit tidligere Liv og satte al sin Energi ind paa at finde den rette Vej.

Han drog til Rom som Pilgrim, hvor han gav al Ting bort og holdt til med de usleste Tiggere; men det tilfreds-

stillede ham ikke. Han vendte hjem og kastede sig over Sygeplejen; han opsøgte de Stakler, som vare vendte tilbage fra det hellige Land, befængte med Spedalskhed, og plejede og trøstede dem, ja han viste sin Kjærlighed imod dem ved at kysse dem; men heller ikke i denne Gjerning kunde han finde Ro og Tilfredsstillelse. Han gav sig derfor til at hjælpe paa den forfaldne Kirke S. Damiano's Udsmykning, men derved kom han alvorlig paa Kant med sin Fader; i sin ungdommelige Begejstring for sit gode Formaal tog han nemlig uden videre af dennes Klædevarer og solgte dem for at give det indkomne til Kirken. Faderen blev ganske naturlig forbitret paa Sønnen, der derfor skjulte sig i en afsides liggende Del af Huset; men der kom han ved nærmere Overvejelse til det Resultat, at det var uværdigt for ham at søge Skjul, hvorfor han opsøgte Faderen, hvis Vrede dog ikke var kølnet, og som derfor bankede ham og spærrede ham inde. Thi Faderen, den rige, nærsomme Kjøbmand, saa i Sønnen kun en Dagtyv og Slubbert, som bragte Skam over ham ved sit holdningsløse Levesæt, men som han vel haabede at faa kureret ved stræng Behandling. Da Faderen var rejst bort i Forretninger, lod Moderen Franciscus slippe ud, og han søgte Beskyttelse hos Munkene ved Kirken S. Damiano. Ved sin Tilbagekomst forlangte Faderen Franciscus udleveret; denne søgte da Hjælp hos Biskoppen af Assisi, som tog sig af ham. Men samtidig kom det mellem Fader og Søn til det store Opgjør, som viste, hvormegen Fasthed og Alvor der boede i den sidste. Han sagde sig nemlig løs fra Faderen og gav ham hans Gods tilbage, ja gav ham alle sine Klæder tilbage, saa den tilstedeværende Biskop maatte skjule hans

Nøgenhed med sin Kappe. For Franciscus stod det nemlig klart, at han havde en Fader i Himlen, som er den evige Sandhed og Retfærdighed; før vil han give Afkald paa sin jordiske Fader end afvige fra den Vej, der for ham er den rette. Man maa derfor se hans Optræden i Belysning af det bekjendte Sted Matt. 10, 37—38: »Hvo som elsker Fader eller Moder mere end mig, er mig ikke værd; og hvo som elsker Søn eller Datter mere end mig, er mig ikke værd; og hvo som ikke tager sit Kors og følger efter mig, er mig ikke værd«.

I Pjalter maa Franciscus nu drage fra Assisi ud i Verden, men i hans Indre er der den stille Glæde, som trods Bitterhed og Sorg over Skilsmissen aldrig senere forlader ham; han drager fra Sted til Sted og bærer Lidelser og Savn, uden at det gjør Skaar i den, thi han er sikker paa, at den Vej, han har valgt, er den rette; det er jo ikke i Kraft af en øjeblikkelig Stemning, at han har valgt den, det er et længe forberedt Skridt, han har fuldbyrdet.

Efter et Aar at have ernæret sig som Kok i et Kloster søgte han tilbage til Assisi, hvor han gav sig til at arbejde paa Kirken S. Damiano's Fuldendelse. Han gik omkring og tiggede Stenene til den og bar dem selv sammen. I Begyndelsen kneb det for ham at maatte henvende sig paa denne Maade til sine gamle Jævnbyrdige, men han tog sig sammen og fik efter megen Møje og Besvær Kirken bygget færdig. Næppe havde han løst denne Opgave, før han gav sig i Lag med at udbedre S. Pietro i Assisi og Kapellet i det nærliggende Portiuncula. Under alt dette Arbejde maa han dog have haft rig Lejlighed til Eftertanke og Selvfordybelse,

thi han er efterhaanden modnet til den Gjerning, der skal lægge Beslag paa al hans Kraft i Resten af hans Liv. Da han nemlig i Aaret 1209, medens han arbejdede paa Kapellet i Portiuncula, hørte En læse op af Matthæus-Evangeliet om Kristi Udsendelse af sine Apostle Kap. 10, 7, 9—10: »Og naar I gaar ud, da prædiker og siger, at Himmeriges Rige er kommen nær. — — I skulle ikke have Guld, ej Sølv, ej Kobber i Eders Bælter; ej Taske til at rejse med, ej heller to Kjortler, ej heller Sko, ej heller Stav; thi en Arbejder er sin Føde værd«, staar det ham klart, hvad der egentlig er hans Kald i Livet, og han skal, efter hvad den gamle Legende beretter, have udbrudt: »Det er det, jeg vil, det er det, som jeg søger, og det, jeg med al min Sjæls Kraft ønsker at gjøre«.

Han lod Gjerningen følge paa Ordene, og han begyndte at prædike. Det var simple Ord, han benyttede ved sin Prædiken, som han altid begyndte med: »Herren give Dig Fred«, men de maa have vidnet om hans rigt udviklede Personlighed, og hans Tilhørere maa have følt, at bag dem stod en Mand, som havde sat sit Liv ind i sin Gjerning. Den dybe Kjærlighed og Begejstring, der boede i ham, fik Luft, han prædikede Kristus, som han var for ham selv: Sandheden, Vejen og Livet, den gode Hyrde, den eneste Vejleder og Frelser fra Mørket og Døden til Lyset og Livet. Det var umiddelbart og friskt, det var sit eget, han bragte, han havde selv kæmpet sig til det gjennem Lidelse og Møje. Han talte Folkets Sprog til Folket, og det var, som om han havde levet det altsammen med, naar han bragte dem det glade Budskab og talte til dem om den fattige Kristus, hvordan

han som Barn laa i en Krybbe, hvordan hans Moder havde ammet ham og kysset ham, hvordan de rige tre Konger vare komne at hylde ham, hvordan han fattig og ydmyg var dragen omkring og havde prædiket, fulgt af sine Disciple, hvordan han fattig og forhaanet hang paa Korset. Der var Liv og Glød i hans Tale, han vakte det slumrende Folk, saa Kristus blev en Livskraft for det; og i store Skarer flokkedes det om ham for at hente Næring hos ham.

Franciscus fik snart Efterfølgere; lige fra Begyndelsen af hans Prædikervirksomhed sluttede navnlig to Mænd sig til ham, den ene var en ubekjendt Mand fra Assisi, den anden var en vis Bernhard fra Qvintavalla, der længe med Forundring havde iagttaget Franciscus' Udvikling. Da denne en Gang opholdt sig hos ham, blev Bernhard tilfældig Vidne til hans inderlige, sjælsfyldte Bøn, og blev i den Grad henreven af Franciscus' i Ord og Gjerning lige gudfrygtige Vandel, at han besluttede at følge Exemplet. Da han spurgte Franciscus om, hvad han skulde gjøre med sin Ejendom, blev Svaret Kristi Ord Matt. 19, 21: »Vil du være fuldkommen, da gak hen, sælg, hvad Du har, og giv fattige det, og Du skal have et Liggendefæ i Himlen«. Men med dette Bibelsted og med det ovennævnte, der vakte Franciscus til hans Prædikergjerning, og endelig med Stedet hos Matt. 16, 27: »Da sagde Jesus til sine Disciple: Vil nogen komme efter mig, han fornægte sig selv og tage sit Kors og følge mig«, fastslog Franciscus i store Træk Levereglerne for det Brodersamfund, som hurtigt og fuldstændig af sig selv dannede sig om ham, og som bestod af Folk fra alle Samfundslag, der

vilde følge efter ham og ligesom han prædike Evangeliet paa Gader og Torve og paa Markerne udenfor Byerne.

Det Syn paa Evangelierne, som her kom frem, viser baade hans Styrke og hans Svaghed som Prædikant; thi idet han tager Kristi Ord bogstavelig, som de lyde, og særlig drager de strængeste frem og ikke underkaster dem nogen Fortolkning eller tager det mindste Hensyn til de Forhold, hvorunder de ere sagte, kommer der en Fasthed og Styrke i hans Forkyndelse, som er uomtvistelig; men der kommer ogsaa noget sygeligt overspændt over den, paa samme Tid som Evangeliernes aandelige Rigdom for en Del gaar tabt ved denne massive Opfattelse; dette sidste gjælder naturligvis ikke saa meget for Franciscus selv som for hans Tilhængere, idet disse jo gjennemgaaende ikke have raadet over saa rig en Aand og saa dyb en Udvikling som han. Men hvad man nu end kan indvende mod hans Kristendoms-Forkyndelse, den var baaret af Liv og Aand, han rev Folket med sig, saa hans Tilhøreres saavelsom hans Disciples Antal voxede med en saa rivende Hast, at Paven blev tvungen til at fæste sin Opmærksomhed paa dem.

Det maa sikkert have været med meget blandede Følelser, at Paven, Innocens III, har set paa Franciscus og hans Tilhængere, thi i hele deres Fremtræden var der saa megen Lighed med Valdensernes og Albigensernes, der efterhaanden havde udviklet sig til saa haarde Modstandere af Pavestolen, at deres Undertrykkelse havde kostet meget Blod. Det var maaske med disse Forhold frisk i Minde, at Innocens besluttede at forsøge, om han ikke med Mildhed kunde vinde den ny Bevægelse for Pavemagten og finde en Støtte i den.

Da derfor Franciscus i Aaret 1210, ledsaget af 11 Disciple, bønfaldt ham om Tilladelse for sig og sine Brødre til frit at prædike Evangeliet, blev hans Andragende foreløbig tilstaaet, og Franciscus' ovenomtalte Leveregler anerkjendte, men alt kun mundtligt, saa det stod Paven frit for, om Udviklingen ikke gik efter hans Hoved, strax at skride ind.

I de følgende Aar blev Portiuncula Franciscus' Hovedopholdssted; derfra drog han og Brødrene gjennem Landet og prædikede. Da hans Tilhængeres Antal imidlertig stadig voxede, blev det snart nødvendigt at fastslaa bestemtere Regler for dem, ligesom det Samfund, de dannede, krævede sin faste Organisation. Til at begynde med brugte hans vidt spredte Menigheds Medlemmer at samles to Gange om Aaret for at drøfte de Spørgsmaal, som laa dem paa Sinde, og for at hente Raad og Opmuntring hos hinanden; tillige benyttede Franciscus disse Sammenkomster til at udvælge dem af Brødrene, han fandt skikkede til at prædike; thi af de mange, som sluttede sig til ham, var det naturligvis kun en mindre Part, som egnede sig til at være Evangeliets Forkyndere. Da denne Ordning snart viste sig utilstrækkelig, blev der udarbejdet nærmere Bestemmelser, som bleve vedtagne paa et Menighedsmøde.

Brødrene bibeholdt det Navn, som de hurtigt havde faaet, »fratres minores« (de smaa Brødre, Minoriterne). I Spidsen for dem skulde der altid staa en General, under hvem der saa stod et passende Antal Provinsialer, Forstandere for de enkelte Provinser, og under dem igjen de saakaldte Custodes, Tilsynsmænd med en større eller mindre Del af en Provins. Omraadet for disse Lederes Arbejde og

Myndighed blev nærmere fastslaaet. Hovedsummen af Reglerne var naturligvis absolut Lydighed, Kyskhed og Fattigdom. Hvad Lydigheden angik, saa fremhævedes den, der skyldtes Paven, thi Franciscus lover i Begyndelsen af Reglerne at vise Paven og Romerkirken al skyldig Lydighed og Ærefrygt, medens de øvrige Brødre love at adlyde Broder Franciscus og hans Efterfølgere. Hvad Fattigdommen angik, saa fremhævedes det særligt, at alle Brødre, der kunde det, skulde arbejde, men som Løn maatte de kun modtage, hvad Legemet trængte til og ikke Penge. Ejendom maatte de ikke erhverve sig: »Brødrene maatte ikke tilegne sig noget«, hedder det, »hverken Hus eller Sted eller nogen Ting, men som fremmede og tilrejsende i denne Verden skulle de tjene Herren i Fattigdom, Ydmyghed og gaa efter Almisser. Og de bør ikke skamme sig; thi Herren har for vor Skyld gjort sig fattig i denne Verden«. Franciscus' Orden var saaledes ganske vist fastslaaet som Tiggerorden, men det bør fremhæves, at medens den stod i sin Ungdoms Kraft, tog Brødrene nødigt mod nogen Gave uden at yde et passende Vederlag i Form af Arbejde.

Ogsaa blandt Kvinderne viste der sig Tilbøjelighed til at blive optaget i Ordenen. I Aaret 1212 sluttede en Ridderdatter fra Assisi, Clara Schiffi, sig til Franciscus og blev af ham højtidelig indlemmet i Samfundet, hvorved hun blev Stifterinde af Nonne-Ordenen Clarisserne, Franciscanernes anden Afdeling.

Saa stor var Tilslutningen efterhaanden til Franciscus' Orden, at det blev umuligt at optage i den alle de Mænd og Kvinder, som ønskede det. Der blev derfor dannet en

tredje Afdeling af Lægfolk, de saakaldte Tertiarier. Disse maatte være i Besiddelse af verdsligt Gods og blive i deres borgerlige Stillinger, men de vare forpligtede til at tilbagelevere uretfærdig erhvervet Ejendom, forsone sig med deres Næste og følge Kristi Befalinger; ligeledes skulde de holde sig fjærnt fra verdslige Fornøjelser, som Dans og Skuespil, og for Resten skulde de faste og bede flittigt. De maatte gaa klædt paa almindelig Vis, men saa enkelt og tarveligt som muligt; og de maatte ikke bære Vaaben, med mindre Fædrelandets Forsvar i en særlig Grad krævede det.

Denne Afdeling fik en ganske overordenlig Udbredelse og en tilsvarende Betydning, som for en Del skyldtes, at Medlemmerne vare i Besiddelse af et levende Kjendskab til Bibelen, at de bevirkede en Nedbryden af Standsforskjellen, og endelig at de lagde en Dæmper paa Tidens krigerske Tilbøjeligheder. Hvornaar denne Afdeling blev oprettet, ved man ikke med Bestemthed; sin pavelige Stadfæstelse fik den den 12. Decbr. 1221.

Men kort forinden var der sket en stor Forandring i Ordenen, idet Franciscus havde trukket sig tilbage fra sin ledende Stilling som General. Hvilke hans Grunde have været til dette Skridt, ved man ikke med Sikkerhed, usandsynligt er det vel næppe, at den Udvikling, Ordenen havde taget, stærkt har drevet ham dertil. Han var selv en Frihedsmand, han ønskede ikke at paatvinge nogen sine Anskuelser, Ordenen havde dannet sig ved frivillig Tilslutning til ham, men jo ældre den blev, desto mere bundet blev den; det, der var udsprunget af hans Hjærtes Trang, blev til Lovbud for andre, og dette maa sikkert, efter hele hans Natur at dømme,

have været ham imod. Men ogsaa paa andre Punkter havde »de smaa Brødre« bragt ham Skuffelser. Da han i Aaret 1219 var i Ægypten med en Korshær for at prædike Evangeliet for Hedningerne, opstod der Splid mellem Brødrene; han vendte ilsomt hjem og fik snart gjenoprettet den gode Orden, men det kan ikke være andet, end at han ved denne Lejlighed har gjort overordenlig bitre Erfaringer, navnlig i Retning af, at kun forholdsvis faa af Brødrene delte hans alvorlige og strænge Syn og fuldt forstode ham. Saaledes havde nogle af dem ment, at Fordringen om absolut Fattigdom ikke burde tages saa ordret, hvorfor de havde stræbt at indføre Lettelser i den Retning. En anden Broder havde faaet udvirket en pavelig Bulle mod »de smaa Søstres« Modstandere, og det skjønt Franciscus paa det strængeste havde hævdet, at al Sejr og Fremgang skulde vindes ved fredelige Midler. Endelig har han sikkert ogsaa truffet paa mange, for hvem det, der for ham kun var et Hjælpemiddel, om end et uundværligt, til at leve et kristeligt Liv, som f. Ex. den frivillige, absolute Fattigdom, har været en i og for sig god Gjerning, der gjorde dem selvretfærdige og indbildske. Af en »meditazione«, man har af ham fra den Tid, faar man Indtryk af, hvor nær disse Forhold ere gaaede ham; han søger nemlig i den at undskylde sig, fordi han har unddraget sig en Generals Pligter og med dem den sørgelige Opgave at straffe syndige Brødre. Han holdt trods alt meget af sin Orden, og fulgte den stadig med stor Interesse og støttede den, hvor han kunde; det lykkedes ham endog inden sin Død at faa udvirket dens endelige Stadfæstelse, som blev tildelt den ved en pavelig Bulle af 30. Januar 1223.

Efter at Franciscus havde trukket sig tilbage fra sin Stilling som General, anvendte han mer og mer sin Tid til Bøn, hvilket ofte synes at være gaaet over til sygelig Overspændthed; dette laa vel noget i, at hans Legemskræfter vare fuldstændig nedbrudte, hvad der ikke var at undres over, thi han havde budt sig selv ganske overordenlig store Anstrængelser, baade aandelige og legemlige, medens han vel aldrig havde taget tilstrækkelig Næring til sig. Han maatte derfor ogsaa nu, da Sygdommen meldte sig, med Sorg indrømme, at han havde syndet meget mod »sin Broder Legemet«.

Hvad man end vil indvende mod hans Liv, det maa i hvert Fald, og ikke mindst den sidste Del af det, have været som en mægtig Prædiken, der mer end nogen af hans andre Prædikener har grebet Folket og sat dets Tanke- og Følelsesliv i Bevægelse; de talrige Legender, der findes om ham, vidne i rigt Maal derom. Paa den ene Side vise mange af dem rigtignok baade hans og Tidens Overspændthed, men paa den anden Side give de ofte et Indblik i hans overordentlige Sjælsadel, Renhed og Uskyld. Der fortælles saaledes om ham, at han en Gang paa Grund af en Øjensygdom skulde brændes med glødende Jærn mellem Ørene og Øjnene; da Lægen kom med Operations-Instrumenterne, skal han have sagt: »Min Broder Ild, fremfor alle Ting, som kunne gjøre Fordring paa Skjønhed, har den Almægtige skabt Dig virksom, skjøn og nyttig. Da jeg altid har elsket Dig i Herren, saa vær mig gunstig i denne Time, vær venlig mod mig. Jeg beder den store Herre, som har skabt Dig, at han vil forvandle Din Hede til mild Brænden, saa jeg kan udholde den«. Da Operationen var overstaaet, skal han leende have

forsikret, at den ikke havde smertet. Der fortælles ogsaa om ham, at han, trods hans Legemssvaghed stadig tog til, nødig vilde opgive sin strænge asketiske Levemaade. I sin Tvivl henvendte han sig saa en Gang til en af sine Fæller med det Spørgsmaal, om det vilde være syndigt, hvis han sørgede noget bedre for sit Legeme. Denne gav ham følgende Svar: »Kan Du ikke, Fader, give Dit Legeme det Vidnesbyrd, at det stadig har vist sig lydigt i Herrens Tjeneste?« Da den Syge bejaede dette, fortsatte den anden: »Men Fader, hvad bliver der saa af Din Gavmildhed, hvad af Din fromme Tak? Er det ikke Ret, at Du i denne store Nød hjælper en saadan Ven, der saa ofte for Din Skyld har udsat sig for Døden?« Franciscus skal have fulgt Raadet og søgt bedre Pleje, men hans Legeme var saa nedbrudt, at intet mere kunde hjælpe paa det, og under stadig tiltagende voldsomme Smerter nærmede Døden sig. Da dennes snarlige Komme kunde forudses, lod han sig bringe til Assisi for endnu en Gang at se sin kjære Fødeby, hvor han blev modtagen med mægtige Hædersbevisninger. De sidste Dage tilbragte han i Portiuncula, hvor han døde om Aftenen den 4. Oktober 1226. Hele den følgende Nat tilbragte Brødrene og Folket fra Omegnen, der havde samlet sig om Kapellet, hvori han laa, med at synge Lovsange — »det var, som om Engle holdt Vagt«. Den næste Morgen blev Liget under uendelig Deltagelse ført op til Assisi og foreløbig bisat i Kirken S. Giorgio. Den 16. Juli 1228 blev han med stor Højtidelighed canoniseret og endelig blev han i 1230 efter sit udtrykkelige Ønske begravet i det nøgne Fjæld, men rigtignok, hvad der sikkert har været mod hans Ønske, i den et Par Aar i Forvejen

paabegyndte Franciscus-Kirke, som snart efter fuldendtes og blev, hvad det Indre angik, en af Italiens smukkeste og ejendommeligste Bygninger.

I Franciscus' sidste Leveaar skal hans Stigmatisation være foregaaet, hans mirakuløse Modtagelse af Herrens Mærkesaar, Naglegabene i Hænderne og Fødderne, samt Spydstikket i Siden. De ældste Vidner, som ere af mer end tvivlsom Værd, vide kun lidet at berette om denne Begivenhed, der i de senere Legender skjænkes en betydelig Opmærksomhed, ligesom den ogsaa spiller en fremtrædende Rolle i den katolske Kirke, hvor den anses for Guds Anerkjendelse af, at Franciscus' Liv fuldt ud har været ført i Kristi Spor. For vor Tids Betragtning maa den jo, om den virkelig har fundet Sted, staa som et Udslag af hans utvivlsomme sygelige Overspændthed, der præger saa meget i hans Liv, men som ikke væsentlig kan forringe hans Betydning, da hans Gjerning har sat sig saa gode og blivende Spor.

Dante sammenlignede Franciscus med Solen; trods det overdrevne i denne Sammenligning, kan man ikke andet end finde den træffende, thi netop som Solen kalder Naturen til Live, saaledes vakte Franciscus det slumrende Folk. Ved sit Liv og sin Prædiken fik han Folkets Øjne aabnede for de store Spørgsmaal og fik det til at arbejde med dem, ved sin ildnende Overbevisning trak han det til sig, saa Kristendommen atter blev levende i det. Den Menighed, der dan-

nede sig om ham, blev derfor virkelig Kristi Brud, idet den gav Kristus sin Tro, ligesom Bruden giver den rette Brudgom sin; dens Kristendom kom derved til at præge hele dens daglige og borgerlige Liv og gjorde dens Medlemmer til Saltet i Samfundet, som gjennemtrængte det og hindrede det fra Forraadnelse, som drev det frem og højnede det. Naar man tager i Betragtning, at snart Halvdelen af Folket kom til at høre til dens læge Medlemmer, kan man ane, hvilken vældig Betydning denne har haft, nu da netop den store sociale Forandring foregik, at Borgerne og med dem Byerne frigjorde sig, hvorledes den har fremmet og retledet denne Bevægelse. Men ogsaa for den enkelte maa Ordenen have haft sin store Betydning, dens Medlemmer vare jo knyttede sammen ved den samme Tro og det samme Maal, og saa længe den var sund og levedygtig, kunde den med Lethed udskille de daarlige Elementer, hvis Gjerninger viste, at de ikke af Hjærtet hørte til den, medens den paa den anden Side, ved de Fordringer, den stillede om en til en vis Grad asketisk Levemaade, holdt svage Levemænd, som ved deres Overdaadighed vilde undergrave Samlivet og stjæle dets Kraft, fra at slutte sig til Broderskabet. Her maa virkelig have været dannet et Samfund, hvor den enkelte har kunnet finde Hjælp og Støtte, og til hvilket han har kunnet henvende sig i vanskelige Tilfælde.

Som en kristen Tyrtæos gik Franciscus i Spidsen for sin Menighed og rev den med fremad ved sin Tale, idet han skildrede for den Maalets Herlighed; det var derfor ikke en Trældommens Aand med Frygt for Helvede, der drev den frem, det var Frihedens Aand med Higen mod det Evige.

I hvor høj Grad Franciscus var det glade Budskabs Forkynder, har Dr. Schmieder*) tydelig faaet frem ved at sammenligne ham med Petrus Valdus; han skriver: »Franciscus viste sig som Forkynder af et saligt Liv, Valdus viste sig som Forkynder af den hellige Lov; Franciscus prædikede Kristi Kjærlighed, Valdus Herrens Lov; Franciscus strømmede over af Gudsbørnenes Glæde, Valdus straffede Verdens Synder; Franciscus samlede dem, som ønskede Lægedom, om sig og lod roligt de andre gaa deres Vej, Valdus angreb den ugudeliges Ugudelighed og forbitrede Præsterne.«

Sit Liv igjennem gik Franciscus i Spidsen med sit Exempel; han var altid glad, han var aldrig ledig, han hævdede, at et Gud velbehageligt Liv blev udfyldt med tre Ting, from Tænken, from Tale og flittigt Arbejde; han anvendte derfor de Timer, som ikke vare helligede Prædiken og Bøn, til Haandarbejde; han sagde nemlig: »Naar vi arbejde, falde vi ikke andre til Byrde og holde Tungen fra at strejfe omkring«.

Der var ingen Grænse for hans Kjærlighed til Næsten; den ytrede sig ved Omsorg baade for dennes timelige og aandelige Vel, ved oprigtig Medlidenhed og ydmyg Selvfornedrelse. Han kunde med Glæde give alting bort, ja han gav en Gang sit ny Testamente til en fattig Kone, at hun kunde sælge det og hjælpe sig med det indkommende. Mod andre var han omsigtsfuld, mod sig selv var han stræng.

Foruden paa den ovennævnte Maade kan Franciscus endnu paa en anden Maade sammenlignes med Solen; thi han var ligesom den en Lysbringer, han førte den fri Naturs

*) Evangelische Kirchen-Zeitung 1854. Side 288.

Lys og Luft med sig, han lærte Folket at erkjende Gud gjennem Naturen. Hans ældste Biograf, Thomas Celano, skal have udtrykt hans Forhold til Naturen paa følgende Maade: »I det skjønne erkjendte han den Skjønneste, alt godt fortalte ham: Den, som har skabt os, er den bedste. Paa Sporene, som ere indtrykte i Tingene, følger han over alt den elskede og danner sig af alt en Trappe, ad hvilken han naar op til Tronen.« Hvor inderlig Franciscus har følt sig knyttet til Naturen, faar man maaske dog bedst at vide af hans Solsang. Den lyder:*)

»Allerhøjeste, almægtige, gode Herre,
Din er Rosen, Herligheden og Æren
Og al Velsignelse,

Dig alene tilhøre de,
Og intet Menneske er værdigt at nævne Dig.

Lovet være min Herre med alle Dine Skabninger,
Først og fremmest ved den høje Herre, Broder Sol,
Som skaber Dagen og ved den lyser for os;
Og han er skjøn og straalende med stor Glans,
Af Dig, o Højeste, bærer han et Sindbillede.

Lovet være min Herre ved Søster Maane og Stjærnerne,
Paa Himlen har Du dannet dem klare og kostelige og skjønne.

Lovet være min Herre ved Broder Vinden
Og ved Luften og Skyerne og den klare Himmel og alle Slags Vejr,
Ved hvilke Du giver Dine Skabninger Ophold.

Lovet være min Herre ved Søster Vand,
Som er meget nyttig og ydmyg og kostelig og kysk.

*) Ed. Böhmer, Romanische Studien I. Bd. 1871—75.

Lovet være min Herre ved Broder Ild,
Ved hvilken Du oplyser Natten.
Han er smuk og lystig og saare stærk og vældig.

Lovet være min Herre ved Søster, vor Moder Jord,
Som opholder og ernærer os
Og frembringer forskjellige Frugter og brogede Blomster og Urter.

Lovet være min Herre ved dem, som tilgive for Din Kjærligheds Skyld
Og bære Sygdom og Modgang.

Lyksalige de, som bære den i Fred,
Thi af Dig, Du Højeste, skulle de vorde kronede.

Lovet være min Herre ved Søster, vor legemlige Død,
For hvem intet levende Menneske kan undslippe.
Ve dem, som dø i Dødssynderne,
Lyksalige de, som befinde sig i Din helligste Vilje,
Thi den anden Død vil ikke kunne gjøre dem ondt.

Lover, velsigner og takker min Herre
Og tjener ham med stor Ydmyghed.«

I al sin Simpelhed rummer dette Digt en sjælden dyb Følelse for Naturen. Der er intet i den, som er ham fremmed og udenforstaaende, det er alt hans nære Slægt. Elementerne, som alt det øvrige skabte, ere hans Søstre og Brødre; man føler tydeligt, at det ikke er tomme Ord, men at der staar tilsvarende Følelser bag ved, at han i disse sine Slægtninge finder noget af det samme gaadefulde, vidunderlige, som er i Mennesket, i ham selv; han viser det ved aldrig at blive hængende i det skabte, men ved stadig at søge til Skaberen, som han bringer al Prisen og Æren. Naar man desuden lægger Mærke til, at denne Sang er skreven kort før hans Død, da han plagedes af Sygdom og Lidelser,

føler man, i hvor høj Grad han har levet og bygget paa sin stærke Følelse for Naturen.

Legenderne give mange fine Træk af hans Leven med, af hans Leven sig ind i Naturen. Endelig træder den stærkt frem ved hans Valg af Opholdssteder; ved Carceret ser man det tydeligt. Nu til Dags er det et Kloster, men oprindelig bestod det af et lille Kapel med et Par Celler, som Franciscus skal have opført i Begyndelsen af sin Virksomhed som Prædikant, og hvortil han holdt meget af at trække sig tilbage, naar han trængte til Ensomhed. Det ligger en Mils Vej fra Assisi, afsides mellem øde Fjælde, som der tegne sig sjældent storslaaede og vældige i deres fuldstændige Nøgenhed; det ligger i en Kløft, hvor et Vandløb bringer rige Livsbetingelser for en frodig Plantevæxt, der virker saa forfriskende i de ørkenagtige Omgivelser; det ligger højt til Vejrs, saa først dybt nede i det fjærne har man Sletten med dens travle Rigdom. Der er noget ejendommeligt tiltalende ved disse Naturforhold. Er man træt af det vide, det udstrakte, kan man snart finde Hvile og Vederkvægelse i Kløften under de løvrige Træer, i det friske Græs med de mange Urter; men længes man til Gjengjæld fra det fine og smaa til det store og vældige, saa er det kun et Par Skridt om at gjøre, og man har det milevidt udbredt for Øjet.

Men den samme storladne Natur, man finder her ved Carceret, skal man gjenfinde paa Bjærget Alvernia, hvor Franciscus ogsaa ofte opholdt sig, og hvor han tilbragte sine sidste Aar.

Naar man ser hen til denne Franciscus' dybe Kjærlighed til Naturen, og naar man tager i Betragtning, at den for

ham, ikke theoretisk, men virkelig var en Livskilde, saa forstaar man, at han med sin storslaaede vækkende Veltalenhed aabnede Øjnene paa sine Tilhængere, saa at ogsaa de fandt en Livskilde i den; det er derfor ganske naturligt, at de smaa Brødre, Franciscanerne, i den følgende Tid ikke alene udbredte en levende Tro, men tillige bevirkede, at Gudserkjendelsen blev uddybet ved den livfulde Naturiagttagelse, som udmærkede dem. Det er derfor sikkert ogsaa rigtigt, naar man gaar ud fra, at det ny, friske, selvstændige Aandsliv, der nu brød den romanske Tids efterhaanden fuldstændig formalistiske Mørke, og hvis kunstneriske Gjennembrud som omtalt var fuldbyrdet med Cimabue, i en væsentlig Grad havde Franciscus og hans Følgesvende til Ophav.

Der var vakt saa meget til Live i Folket, det laa i Sindene og gjærede og længtes efter at blive klaret ud og antage bestemt Form, og det benyttede selv den mindste Lejlighed til at bryde frem. Det var derfor i Italien, i Slutningen af det 13de og Begyndelsen af det 14de Aarhundrede som om Foraaret, naar den ny Sol faar Bladene, Blomsterne og de friske Skud til at bryde, ja at vælde frem; men hvert nyt Skud, hvert Blad og Blomst blev hilset med Jubel, thi det var Folkets Tanker, det var Folkedigtning og Folkekunst, der fremstod. Det var det ædle og store, som boede i Folket, det, som gav dets Liv Indhold og Værd, det, der havde ligget som uformelige Taagemasser og længtes i det, at Tænkerne, Digterne og Kunstnerne nu gav Udtryk og Form; det var Folkets eget, det havde Rod i Hjærternes Dyb, det var det, som det syntes at kjende saa godt, men som det nu først virkelig kom til at kjende, det var det,

som det havde trængt til at elske, men som det først nu, da det saa det og hørte det, ret kunde elske.

Over hele Italien, over hele Kristenheden skinnede Solen fra Assisi og bragte Lys og Varme med sig. Men intet Steds var Jorden saa tjenlig og Forholdene saa gunstige som i Florens; da nu atter den store Sædemands Korn spredtes ud over Verden, var der derfor intet Sted, hvor de spirede saa godt og satte saa mangefold Frugt som der.

I Løbet af det 12te Aarhundrede var det lykkedes Florens, sammen med mange andre af Norditaliens Byer, at tilkæmpe sig kommunalt Selvstyre, hvad der gav Anledning til, at det udviklede sig stærkt, blev mægtigt og rigt.

De to gamle, udbredte politiske Partier, Ghibellinerne og Guelferne, forlode da mere og mere deres kejserlige og pavelige Interesser og gik fra disse europæiske Anliggender over til at beskæftige sig med de stedlige, de kommunale. I Begyndelsen gik Udviklingen fredeligt og roligt, Partistridighederne holdt sig indenfor den gode Ordens Grænser, men allerede 1215 begyndte Forholdene at udarte, Familiestridighederne blandedes ind i Partistridighederne, som de gjorde bitre og blodige. Det ene Parti fordrev det andet, Byen hærjedes og brændtes, Folk forvistes og deres Ejendomme konfiskeredes. Folk myrdedes og ny Familiefejder opstode, Partiernes Antal voxede, saa der blev et Virvar af Guelfer og Ghibelliner, Donatier og Cerchier, Neri og Blanchi o. s. v.

Naar man betragter denne hærjende Kamp, Uro og Omskiftelse, som navnlig florerede i Slutningen af det 13de og Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, føler man, hvilken Betydning Franciscus har haft for Florens; thi i det væsentlige stod Kirken overlegent, uanfægtet af Døgnets Politik.

Forynget ved Franciscus' Aand, med Franciscanerne i Spidsen, samlede den store Skarer om sig og dannede med dem den stille Magt, som hævede Aandslivet og Borgerlivet trods Kiven og Striden, saa Byen gik frem i Aandsudvikling, i Magt og Rigdom. At Franciscus' Syn paa Livet fandt saa stærk Tilslutning i Florens, stod naturligvis ogsaa i Forbindelse med, at Florentinernes mandige og kraftige Aand, der paa den ene Side gav sig Udslag i al Kampen, paa den anden Side higede mod et Ideal, der gik i Retning af strænge, rene Sæder og tarvelig Levemaade. At det har været saa, kan man blandt andet se deraf, at de strænge Sæder holdt sig længere i Florens end i nogen anden af Italiens Byer; desuden fortæller Dante det klart i sin skjønne Fremstilling af Livet i det gamle Florens (Paradisets 15de Sang). Han lader der sin Tipoldefader Cacciaguida, der døde c. 1147, sammenligne Florens fra sin egen Tid med Dantes Florens, saaledes som det altsaa var i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, da det allerede var begyndt at komme i Forfald. Stedet lyder i Molbechs Oversættelse saaledes:

»»Fiorenza var, mens bag de gamle Volde
»Det laa, hvor endnu Timeslaget toner,
»Nøjsomt og kysdk og vidste Fred at holde.
»Da kjendte man ei Kjeder eller Kroner,
»Ei Kvinder med Sandaler og med rige
»Bælter, som saaes før Eiernes Personer.
»Da frygted Faderen ikke, naar en Pige
»Blev født, at Bryllupstid og Medgift skulde
»Hver paa sin Viis fra Maal og Maade vige.
»Da var ei tomme Husene, men fulde;

100. Høje Kroner af Guld og Sølv, ofte besatte med Perler og Ædelstene, brugtes af de florentinske Damer som Hovedpynt.

»Sardanapal endnu ei havde fundet
»Til Kamret Vei og underviist de Hulde.
»Da var ei Montemalo overvundet
»Af Jert Uccellatojo, der skal ende
»Snelt, som det seired, naar dets Tid er rundet.
»Bellincion Berti saae jeg gaae med Spænde
»Af Been og Lædergjord, hans Ægtekvinde
»Sig med usminket Kind fra Speilet vende.
»Og jeg saa Nerlier og del Vecchier binde
»Skindkjortlen nøjsomt om sig, som de pleied,
»Og deres Kvinder vinde Garn og spinde.
»De Lykkelige! Og Hver af dem eied
»I Ro sit Gravsted, Ingen maatte græde
»For Frankrigs Skyld, forladt paa Ægteleiet.
»Een vaagede ved Vuggen, og den Spæde
»Hun stilled med de Ord, som tidligst smelte
»Et Moderbryst og Faderhjertet glæde;
»En anden drog af Rokken Traad, og meldte
»I Kreds af sine Børn om Troias Slotte,
»Det gamle Fiesole og Romas Helte.
»En Lapo dengang og Cianghella maatte
»Slig Undren have vakt, som hvis for Tiden
»Cornelia eller Cincinnat fremtraadte.
»Saa herligt var det Liv, ukjendt med Striden,
»Saa trofast var det Borgerskab, saa fager
»Den Bolig, mig Maria gav som Liden,
»Da hun blev kaldt til Hjælp med høie Klager;
»Christen og Cacciaguida blev jeg henne
»Hvor Baptisteriet over Pladsen rager.«

107. Sardanapal d. v. s. Overdaadighed, yppig Luksus.

109 flg. Montemalo (nu Montemario) og Uccellatojo, to Bjærge, det første i Nærheden af Rom, det andet af Florens, staa her i Stedet for den Udsigt, man fra dem havde over disse Byer. Denne var paa Dantes Tid prægtigst fra Uccellatojo paa Grund af de mange Paladser, der havde rejst sig i Florens.

112 flg. Bellincion Berti dei Ravignani hørte til en af de ældste og mest udmærkede Familier i Florens. Ogsaa Familierne Nerli og de Vecchio vare gamle, ansete Slægter.

118. Paa Dantes Tid drog mange Florentinere i Handelsforretninger til Udlandet, navnlig til Frankrig.

127. Lapo Salterello, en florentinsk Retskyndig, var bekjendt som en overdaadig og kivagtig Mand. Cianghella della Tosa var en herskesyg og letfærdig Dame i Florens.

129. Cornelia, Gracchernes Moder, og Dictatoren Cincinnatus vare lysende Mønstre paa Dyd og Fædrelandskjærlighed, Nøjsomhed og Uegennyttighed.

132. Marie, Guds Moder, paakaldtes af de fødende Kvinder i deres Smerter.

Der er i denne Skildring af Livet i det gamle Florens en Begejstring og Varme, saa man tør formode, at det mere er Dantes eget Ideal af borgerligt Liv, han fører frem, end et fuldt historisk Billede af det forsvundne. Han synes at røbe sig ved at skildre det som fuldendt, medens hans samtidige, Historikeren Villani, der ogsaa er begejstret for strænge, rene Sæder, i sin Florens Historie hævder, at de gamle ved Siden af deres mange fortræffelige Egenskaber vare befængte med en Del Raahed og Plumphed. Naar man saa desuden fastholder, at Villanis Beskrivelse af Borgernes Sæder og Klædedragt i Florens Aar 1259 falder saa temmelig sammen med den, Dantes Tipoldefader giver af sin Tids, og tillige lægger Mærke til, med hvilken Følelse Dante faar fine Træk af Huslivet og Hjemlivet frem, som

»En vaaged ved Vuggen, og den spæde« o s. v.,

saa kommer man næsten til at formode, at dette hans Ideal af Borgerliv, som han skildrer som dødt, ikke fuldt har været det paa hans Tid, men at han tværtimod selv har levet med i det og holdt af det over al Maade. I Samklang hermed staar ogsaa den Bitterhed, hvormed han vender sig mod det herlige Livs stærke Fjender, Overdaadigheden, Nydelsessygen og Pragtlysten.

At det skjønne Liv, Dante skildrer i sin Sang, virkelig endnu var til paa hans Tid, har man et fuldgyldigt Bevis for i den samtidige Maler- og Billedhuggerkunst, thi baade Giotto og Andrea Pisano have med stor Kjærlighed fremstillet Tidsalderens borgerlige Liv, og man finder i deres Skildringer just de samme Træk og Ejendommeligheder, som Dante berømmer.

Giottos ovenomtalte Billede af Joachim og Annas Møde er egentlig et fyldigt Vidnesbyrd i denne Retning; ganske vist giver det ikke et realistisk Billede af Malerens Samtid i den Forstand, at han deri giver en nøjagtig, detailleret Fremstilling af et Stykke Landskab med tilhørende Figurer, alt opfattet med ligelig Interesse for væsentligt og uvæsentligt, men det er realistisk for saa vidt, som det er bygget paa noget virkeligt, noget selvset. Giottos Storhed kommer netop frem ved, at han ikke har drømt og tilspekuleret sig de Mennesker, han har fremstillet, men ved, at han har kjendt dem og hos dem set og elsket de Følelser og Ejendommeligheder, som han særlig har dvælet ved, og som ved deres Simpelhed og Dybde staar i saa nøje Samklang med Dantes Sang.

Et ikke fuldt saa dybt, men maaske nok saa realistisk Indblik i Datidens borgerlige Liv giver Giotto i et andet Billede, hvor det navnlig er én Side af Livet i Hjemmet, han beskæftiger sig med; det forestiller Maries Fødsel og er malet ude i Klostergaarden ved S. Maria Novella ved Siden af Joachim og Annas Møde.

Paa en Seng midt i Billedet ligger Anna, støttende sit Hoved paa den højre Arm; hun er øjensynlig stærkt udmattet af den nylig overstaaede Fødsel, hun er falden til Ro og ligger halvdrømmende hen i vage, milde Tanker. Ved Foden af Sengen staar to Kvinder; den ene er betænkt paa at bringe Anna en Læskedrik, hun holder en Kande i Haanden og er parat til at skjænke, men hun vil dog først spørge den anden Kvinde, om det gaar an at forstyrre Patienten; hun har derfor heftet sit varme Blik paa hende og venter nu med Taalmod Svaret. Den adspurgte bøjer sig forsigtig lidt frem

Giotto: Maries Fødsel.

for bedre at kunne iagttage Anna; hun er saa optagen deraf og af, hvad Svar hun skal give paa det vanskelige Spørgsmaal, at hun staar aandeløs med halvaaben Mund, medens hun af Frygt for at forstyrre samler sin Kjortel ind til sig. Paa lave Skamler foran Sengen sidde to Kvinder og pusle med den Nyfødte; de have vasket den og ere nu blevne færdige med at svøbe den. De ere saa fuldstændig optagne af deres ansvarsfulde Gjerning, saa de ikke have Sans for noget som helst andet; den ene holder Barnet, der ser meget løjerligt og ikke synderlig nyfødt ud med det store, forundrede Hoved stikkende op af det futteralagtige Svøb; den anden har lagt sin Haand paa Barnets Hoved og ser paa det med et af de Blikke, som ubevidst bringer Bud fra en Kvindesjæls Dybder. Ind ad en Dør til Venstre træder en Kvinde, vel sagtens en Nærpaarørende, der kommer for at høre, hvordan Sagerne staa; der er megen Adel udbredt over hende, hvad der træder frem dels i Ansigtets Ro og Finhed, og dels i den Maade, hendes Dragt er ordnet paa i store, simple Folder. Man ser hurtigt, at det er hos velhavende Folk, man er. Rummet, der som alle Omgivelser i Giottos Billeder langt fra er realistisk fremstillet, er ganske vist tarveligt med samt dets simple Udsmykning, men det bærer Præg af en fin, gjennemsolid Smag, som ikke kan komme frem, hvor Fattigdommen hersker. Sengen er stor og bred med et kjønt, højt Hovedstykke, den er redt med hvide Lagener, og Hovedgjærdet er ordnet paa samme Maade, som det bruges den Dag i Dag i Florens. Kvindernes Dragter ere i høj Grad enkelte og tarvelige og sandsynligvis i det væsentlige, som de brugtes paa Giottos Tid af gammel-

dags Folk; de svare da saa temmelig til Villanis Beskrivelse af dem, som brugtes i 1259: »De florentinske Kvinder gik uden Pynt, og de fornemste af dem nøjedes med en Kjole af grovt Skarlagen, der foroven blev holdt sammen af et gammeldags Læderbælte, og over den en Kappe, foret med Graaværk, med en Hætte, som bedækkede Hovedet«. Man kan heller ikke klage over, at disse Dragter fange Ens Øje ved deres Pragt, saa man derved glemmer at se paa deres Bærere. Billedet er holdt i faa, sammenstemte Farver; der findes kun hvidt, rødt, gult, brunt, grønt og sort i det; den rolige Virkning, som derved opnaas, hjælper sammen med Kompositionens Enkelthed til, at Beskueren faar et levende Indtryk af det faste Hold og Alvor, der er i Hjemmet, paa samme Tid som det faar En til at føle, hvilket stort Øjeblik af Livet, her er fremstillet, saa den Følelse af det vidunderlige, der er foregaaet, at der er født et nyt Menneske til Verden, den Følelse, som er Sjælen i Billedet, griber En, saa man ikke tvivler om, at de Ord ogsaa ville lyde her,

»— — — — — som tidligst smelte
»Et Moderbryst og Faderhjertet glæde.«

I Samklang med Billedets Finhed og Dybde staar dets Kvinders ægte Kvindelighed, der slaar En her som for Resten i næsten alle Giottos Kvindeskikkelser; man huske til Exempel paa hans Fremstilling af Anna og de Kvinder, som fulgte hende ved Mødet med Joachim. Hos disse Kvinder ere de Evner, som Naturen særlig har forlenet deres Kjøn med, og med hvilke de bedst kunne gjøre Fyldest i Tilværelsen, fuldt og harmonisk udviklede; de ere ikke pjankede

Andrea Pisano: Barnedaaben.

og pjattede, de ere ikke kokette, forskruede og mandhaftige, der er tværtimod hos dem noget af den samme Kvindelighed, der gjør Eleonore Kristine til en saa mægtig Skikkelse i vor Historie; man føler, hvordan disse Kvinder have været langt mere end Hjemmets Pryd, hvordan de i en væsentlig Grad have været dets Bærere ved deres Karakterfasthed og den Dybde og Inderlighed, de have bragt med sig.

Som ovenfor sagt er det ikke alene Giotto, som giver os værdifulde direkte Indblik i sin Samtids Liv; Andrea Pisano gjør det ogsaa. Af de to Rækker Relieffer, som smykke den nederste Del af Domkirkens Klokketaarn, ved man med Bestemthed, at Pisano har udført dem, som forestille de syv Sakramenter.

Der er en sjælfuld Enfold og en barnefrisk Umiddelbarhed over dem alle; skjønnest og tydeligst træder det maaske frem i »Barnedaaben«, som tillige i en særlig Grad bærer Præget af at være taget ud af Livet. Kompositionen er meget simpel. Paa den ene Side af den temmelig store firkantede Døbefont staar en Kone og holder det nøgne Barn midt ud over den, paa den anden Side staar Munken, som forretter Daaben. Det synes at være et Billede af Fattigmands Liv, thi der er noget forslæbt i Konens Holdning, hvad der ikke har hindret Pisano i at faa i hende frem noget af det skjønneste, der overhovedet kan faas frem; hun bærer den hellige Enfolds Skjønheds Stempel, hvad der træder stærkt frem i det Blik, hvormed hun omfatter Daabshandlingen, og i den sarte, men dog faste Maade, hun holder Barnet paa. Munken danner paa sin Side ved sin Stilling, ved den Maade, han støtter sig til Døbefonten paa, ved den

Giotto? Astronomien.

Ro, Alvor og Strænghed, der er udbredt over ham, en sjælden smuk og tillidindgydende Skikkelse. Barnet, der bliver døbt, er meget realistisk opfattet; det strutter af Sundhed og er ganske naturlig noget mellemfornøjet ved det kolde Bad.

Den Renhed og Alvor, der er over denne Gruppe, og som faar den saa stærkt til at minde om Tonen i Dantes Sang, finder man igjen mer eller mindre udpræget i de allerfleste af Andrea Pisano's Relieffer, baade i dem paa Klokketaarnet og i dem paa Baptisteriets Broncedøre.

De øvrige Relieffer paa Taarnet eje det samme Præg. Hovedrækken af dem begynder med Adams og Evas Skabelse og skildrer Menneskeliv og Menneskevirksomhed; de fleste af dem ere overordentlig kjønne. Som et Exempel kan nævnes »Astronomien« med Stjærnekiggeren, der sidder i den stille Nat og stirrer med Andagt mod Himmelhvælvingen, fra hvilken Engle, Hoved ved Hoved, følge Jordelivets Gang.

Karakteristisk for alle disse Relieffer, baade dem af Pisano og de andre, ere Figurernes svære, noget korte Forhold og den grove kraftige Maade, de ere udførte paa, hvad der aabenbart er Udslag af en beundringsværdig dekorativ Sans. De ere nemlig alle anbragte i fri Luft til Vejrs, saa de altid maa ses paa Afstand; de vilde derfor ikke kunne gjøre sig saa godt gjældende, om de vare fine i Forholdene og Udførelsen. Ved Broncedørene, hvis Relieffer ses nærved, har Pisano ogsaa anvendt en større Gjennemførelse, paa samme Tid som han har givet Figurerne elegantere og lettere Forhold.

Disse Billeder og Relieffer saavel som Giottos mange indholdsrige Billeder i S. Croce, hvor han skildrer Scener af

Franciscus, Johannes den Døbers og Johannes Apostels Liv, vidne til Overflod om, at der, trods Kiven og Striden, i Florens dog er blevet levet

»Saa herligt et Liv, ukjendt med Striden«,

et Liv, der blev baaret af saa trofast et Borgerskab, et Liv, hvis Vækker og Bygmester Franciscus fra Assisi var. Thi man ser paa alle disse Mennesker, som her ere fremstillede, paa deres faste Holdning og den Aandsfylde, som er udbredt over dem, at de ikke have levet en Døgntilværelse, revet med af Øjeblikkets Nydelser, men at de have været hærdede i Kampen for det høje Maal at leve et ædelt Menneskeliv.

Det er dog ikke alene indirekte af den Tids Billedfremstillinger, at man ser, hvor stærk en Vægt de gamle Florentinere have lagt paa Viljeslivet og Selvopdragelsen; man har ogsaa ude i det spanske Kapel ved S. Maria Novella et direkte Udtryk for, i hvilken Grad de have set disse som Grundlaget for deres Samfund, som de vel ere det for ethvert levedygtigt Samfund.

I Midten af den mægtige Freske, som dækker den venstre Sidevæg i det store Rum, ser man Thomas Aquinas sidde i Række med det gamle og ny Testamentes mest betydende Mænd, medens syv gyddommelige og syv jordiske Videnskaber med deres fornemste Udøvere slutte sig til dem, anbragte i Rækker under dem. Over dem svæve de fire Cardinaldyder, Maadehold, Klogskab, Retfærdighed og Styrke; men øverst over dem alle ere fremstillede som de alt bærende Kræfter, uden hvilke hverken et Samfund eller et Liv kan bestaa, de tre evangeliske Dyder, Troen, der er karakteriseret

som den personlige, Haabet og Kjærligheden. Thomas Aquinas, der sidder paa en pragtfuld Stol, holder en opslaaet Bog ud imod Tilskuerne, og i denne, der danner Centret i Billedet, læses paa Latin Texten fra Visdommens Bog 7, 6—8:

»Optavi, et datus est mihi sensus.
Invocavi, et venit in me Spiritus Sapientiæ
Et præposui illam regnis et sedibus.«

»Jeg vilde, og mig blev given Forstand.
Jeg bønfaldt, og Visdoms Aand kom over mig.
Og jeg holdt den for ypperligere end Kongedømmer og Troner.«*)

I disse faa Ord af den gamle Visdom males kort og fyndigt det gamle Florens' Liv.

»Jeg vilde«, det vil sige, jeg ønskede af al min Sjæls Kraft, saa jeg ikke sad passiv hen, men af al min Magt stræbte at naa mit Ønskes Maal, og Forstand blev given mig. Det staar som et jublende Udbrud fra En, som har troet paa Gud, paa den evige Retfærdighed og Kjærlighed, som har begyndt og fortsat sin Selvopdragelse paa den eneste rette Maade med bestemt at ville gjøre sig klart, hvad der er sandt og hvad der er ret og handle derefter, og som derved har valgt den trange Vej, hvor man ene møjsommeligt maa kæmpe sig frem, og ikke den brede, som man magelig kan danse hen ad i Flok og Følge. Dag efter Dag har han været besjælet af den samme faste Villen og Ønsken, som har faaet ham til at anstrænge sig af al sin Evne; Dag for Dag er saa hans »Forstand« paa, hvad der er Ret og Uret, Godt og Ondt, Skjønt og Uskjønt bleven uddybet. Men han maa erkjende netop i

*) Ruskin: »Morning in Florence«.

Kraft af denne dybere Forstaaelse, at han har faaet den, ikke som en nødvendig Følge af sine Anstrængelser, thi saadanne Anstrængelser ere altid, naar alt kommer til alt, vage og utilstrækkelige, men som en Gave, given som ufortjent Løn for den ærlige Vilje, som stod bag Anstrængelserne, paa samme Maade som Arbejderne i Vingaarden fik Løn for den gode Vilje, der drev dem til at gjøre deres bedste, og ikke for deres mangelfulde Arbejde.

Men dette er ikke nok, der er ikke Tilfredsstillelse ved at have Forstaaelsen af Ret og Skjønt, naar Ens Gjerning dog er død og aandløs; Sjælen higer mod den levendegjørende Aand, men den, siger den gamle Vismand, naas ikke ved Arbejde, men ene ved Bøn:

»Jeg bønfaldt, og Visdoms Aand kom over mig.«

Atter her mærker man Jubel bag Ordene. Det staar som det selvoplevede. Han har bedt, i Ydmyghed, af Hjærtets Nød, og fra dets stille Lønkammer er hans Bøn stegen op, og den har gjenfødt ham og gjort ham til Barn paa ny, og Visdommens Aand, den umiddelbare Sandheds Aand, er kommen over ham, den, som sætter Evighedsstemplet paa hans Gjerning, som fylder hans Hjærte med Fryd og Glæde, idet den sætter ham i Forbindelse med det guddommelige, og som derfor er ham mere værd end al jordisk Magt og Herlighed.

Men saaledes har det gamle Florens villet, og saaledes har det bønfaldet, og saaledes har det faaet den Forstand og Aand, som præger dets Værker, som det aldrig mente at have og som det derfor stadig stræbte efter.

I Samklang med dette dybe, djærve Kristenliv, som her kommer til Orde, staa den Tids Kristus-Fremstillinger, der have noget saa menneskeligt over sig, og som derved bære saa tydelige Spor af Franciscus' Prædiken. Særlig karakteristisk i denne Henseende ere Billederne af Kristus som spæd. Det er ganske betegnende, at han af denne Tids Mestre, hvis Kristendoms Ægthed ingen Forsker har draget i Tvivl, bliver fremstillet som et Barn, der ganske vist fra Fødselen bærer Præg af at være »den, i hvem Gud har villet, at al Fylde skulde bo«, men som paa den anden Side øjensynlig er født med Smerte og i Lighed med andre Børn maa søge sin Næring hos sin Moder, der i det hele er fremstillet som Moder og ikke som Jomfru, medens den senere Tids, Høj-Renaissancens, Kunst, hvis Kristendoms Ægthed med rette er bleven draget i Tvivl, mest har taget Sigte paa Jomfrufødslen og den ubesmittede Undfangelse; man tænke paa Rafaels sixtinske Madonna eller paa Robbias og Correggios Fremstillinger af Kristusbarnet, tilbedt af Jomfru Marie, der paa ingen af disse Fremstillinger i mindste Maade gjør Indtryk af at være hans Moder, da det jomfruelige saa stærkt er understreget hos hende. Det kunde næsten synes, som om de yngre have villet glemme eller gjøre Vold paa deres Tvivl om og Misforstaaelse af hans Guddommelighed og Betydning ved særlig at dvæle ved Beretningen om hans overnaturlige Oprindelse, medens de gamle, for hvem han var alt, og som have været saa stærkt betagne af det guddommelige hos ham, have fundet særlig Glæde ved at drage det rent menneskelige frem hos ham, som de gjærne vilde

efterfølge, og om hvem de derfor ikke have villet glemme, at han var et fattigt, foragtet Menneske, underkastet lige Kaar med andre Mennesker.

Et smukt Exempel paa dette gamle Syn har man i Giottos Billede af Kristi Fødsel i Capella Scrovegni i Padua. Skjønt det ikke hører til hans bedste Kompositioner, gribes man dog hurtigt af den ægte Julestemning, som er over det, som træder saa kjønt frem i de glade Engle, der dale ned fra Sky og fylde Luften med deres Sang, i Hyrderne, som staa betagne og lytte til det gode Budskab, de bringe, i den Fred, der hviler over den fattige aabne Stald derude paa Marken, hvor Marie ligger paa sit simple Leje og, hjulpen af en Kvinde, er i Færd med at lægge Kristus i Krybben. Selv paa Dyrene har den store Julestemning sat sit Præg; ogsaa de synes grebne af Øjeblikkets Verdensstorhed; kun Joseph, som sidder drømmende ved Maries Leje, synes uberørt af den. Betragter man Billedet nøjere, fængsles man stærkest af de to Kvinder, Marie og den fremmede, af den fine, sikre Maade, hvorpaa deres forskjellige Forhold til Kristus er karakteriseret. Den fremmede, af hvem man kun ser Hovedet og den højre Arm, da hun ellers skjules af en Bjælke og Billedets Indramning, tager med kjærlig Omhu paa Barnet, og hendes Ansigt lyser af Velvilje for det, men man ser tydeligt, at det ikke er hendes eget Barn, hun pusler med. Betragter man derimod Maries Ansigt, er man intet Øjeblik i Tvivl om, at hun er Barnets Moder; det træder tydeligt frem i det mærkelig rige Blik, hun omfatter det med, et Blik, der synes at udtrykke et Væld af underlige Følelser og af Tanker, der flakke vide om, langt ud i Frem-

tiden med dens Alvor og Smerte, men som alligevel stadig kredse om det samme: det nyfødte Liv, der er Kjød af hendes Kjød og Blod af hendes Blod.

Giotto: Kristi Fødsel.

Glider Ens Øje fra Maries Skikkelse ned til Joseph, som sidder og drømmer og ser paafaldende uinteresseret ud, saa slaar det En, at det maa være med velberaad Hu, at Maleren

har fremstillet ham saaledes. En gammel Anekdote, som Sacchetti fortæller om Giotto, bekræfter denne Formodning og klargjør desuden den Opfattelse af Joseph, som kommer frem i dette Billede. Anekdoten beretter, at Giotto i Selskab med en Del andre efter et Besøg paa S. Gallo vendte tilbage til Florens forbi S. Marco og Servitternes Kirke, hvor de som sædvanlig saa paa Malerierne, da en af dem, som særlig havde set paa en Freske af Marie med Joseph ved sin Side, udbrød: »Hvor kan det være, at Joseph altid fremstilles med saadant et melankolsk Ansigt?« Hvorpaa Giotto svarede: »Er det ikke naturligt — — —«?

Crowe og Cavalcaselle*), som fortælle denne Anekdote, drage dens Paalidelighed i Tvivl, idet de synes, den staar i Modstrid med den dybe, alvorlige Kristentro, som lyser ud af Giottos Billeder; men mon den gjør det? Mon ikke enhver sund, naturlig Kristen, naar han skal være ærlig, maa erklære sig enig med Giotto? Rembrandt, der i den senere Del af sit Liv var en oprigtig Kristen**), viser en lignende Opfattelse i en lille Radering, hvor man ser Marie sidde i en Stue og pusle med den spæde Kristus, medens Joseph staar udenfor og sørgmodig kiger ind gjennem Vinduet.

Det gaar imidlertid med Kunsten som med Blomsten: naar den staar i sin skjønneste Udvikling, er dens Tid snart

*) Crowe & Cavalcaselle: A new history of painting in Italy, vol. I. S. 315.
**) K. Madsen: Studier fra Sverig. S. 69.

udrunden. Giotto døde, som ovenfor nævnt, 1336; endnu en 30 Aar holdt hans Elever hans Fane højt, og ledede af det samme Livssyn kæmpede de for samme Maal som han, og om de end ikke vare i Besiddelse af hans Kraft og dybe Genialitet, saa skabte de dog mange Værker, hvis Værd har holdt sig gjennem Aarhundrederne, som Gaddiernes i Capella Spagnuola og ikke mindst Orcagnas Paradis i Capella Strozzi ved S. Maria Novella. Men allerede i Slutningen af Treserne vare de mest betydende af dem døde og med dem det gamle store Livssyn, som vel endnu i nogle Aar førte en Skintilværelse uden Evne til at sætte sig et varigt Spor, baaret af uforstaaende og lidet betydende Folk. Først i Slutningen af Aarhundredet fødtes de Mænd, som paa Kunstens Omraade vandt saa megen Berømmelse, og som derved i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede bidroge saa stærkt til at hævde Florens' Ry, Mænd som Ghilberti, Donatello, Brunelleschi, Masaccio, og hvad de alle hedde, den nye Æras Mænd, som alle vare besjælede af en anden Aand end Giotto og hans Tid.

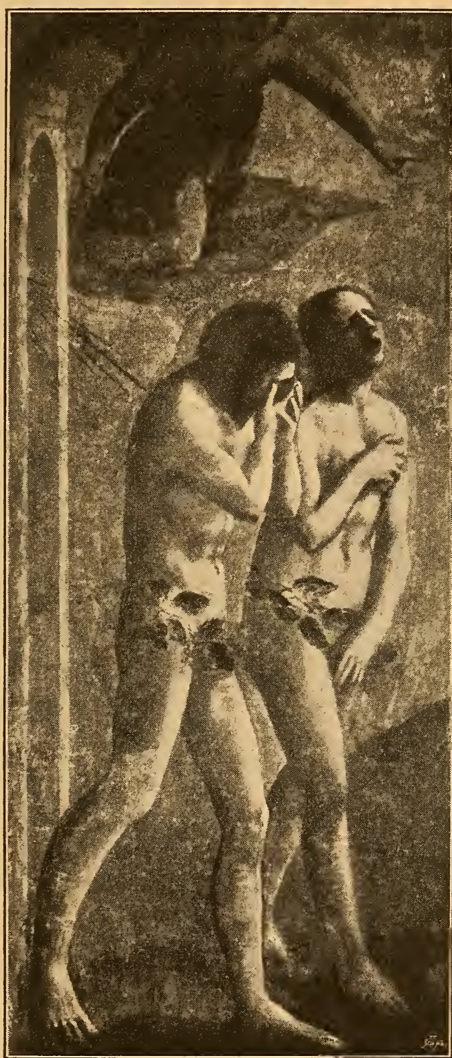
Det er ganske betegnende, at det nye Livssyns væsentligste Bærere vare Billedhuggere som Donatello og Ghilberti; paa deres Omraade havde den svundne Tid udrettet mindst, de stode derfor langt friere end Malerne, der vanskelig helt kunde frigjøre sig fra de gamle, der ved deres Storhed bøjede dem mod sig. Masaccio og Fra Fiesole, den nye Tids mest fremragende Malere, ere derfor ogsaa i en særlig Grad knyttede til de gamle. Man føler saaledes i Masaccios Arbejder, hvordan han vel ikke har haft de gamles Aand, men hvordan han af Hjærtet har elsket dem, medens Fra Fiesole paa en

ganske ejendommelig Maade, der nærmere skal blive gjort Rede for, er bunden til den svundne Tid.

Jo nærmere man lærer den nye Tid at kjende, desto underligere et Spil af Skjæbnen synes det En at være, at dens mest gribende Værk fremstiller Adams og Evas Uddrivelse af Paradiset; thi det synes at pege i Retning af den Forandring, der var sket eller maaske skete paa den Tid. Det Billede, der sigtes til, er malet ude i Kirken del Carmine af Masaccio, der som Kunstner aldrig i levende Live vandt Berømmelse, som levede fattig og døde ung, men som af Naturen havde et rigt og varmt Hjærte.

Paa Billedet ser man Adam og Eva ile ud af Paradisets Port; Adam skjuler sit Ansigt og bøjes af sin Sorg, Eva glemmer alt i sin Fortvivlelse, kun ikke sin Nøgenhed; det er, som om de drives frem af den Engel, der svæver over dem, han har et Sværd i sin Haand og peger den Vej, de skulle fly; hans Ansigt er ædelt medfølende og fint, men man ser, at han er Bud fra den evige Retfærdighed, som ikke lader sig bøje af Taarer eller Suk.

Der er i dette Billede et Sving og en Dristighed i Tegningen og en Bravour i Penselføringen, som man ikke finder hos Giotto og hans Elever, ligesom ogsaa Figurfremstillingen bæres af et fyldigere Kjendskab til det menneskelige Legeme, end han og hans raadede over. Der er tillige en mandig, deltagende Opfattelse af Menneskets Rædsel, naar det staar overfor en urokkelig Kjendsgjerning, som ved sin Forfærdelighed lammer dets Hjærteslag og fylder det med Gru. Men det husvalende Pust af Inderlighed, som kom fra Menneskesjælens Dybder, og som mødte En i den gamle Kunst, finder

Masaccio: Uddrivelsen af Paradiset.

man ikke i dette Billede og heller ikke i Masaccios andre Værker, ikke engang i hans Freske af Legenden om Skattens Mønt, der dog udmærker sig ved saa megen Storhed i Kompositionen og ved saa megen Adel og Ro i hele Gjennemførelsen.

Som man ikke træffer dette Livspust hos ham, der havde det varmeste Hjærte af den Tids Mænd, saa finder man det heller ikke hos nogen af de øvrige; det er en ny Tid og et nyt Livssyn, der er opstaaet, man vandrer ikke længere i Fredens og Herlighedens Have, man er som Adam og Eva dreven ud af den. Vil man nærmere klare sig Forskjellen mellem den gamle og den nye Tid, saa mindes man følgende Strofer hos Dante i Paradisets 19de Sang*).

»»Han«, lød det, »som lod rundt sin Passer gange
»Ved Verdens Grændseskjel og aabenbared
»Os mange Ting i den og skjulte mange,
»Har ei sin Kraft afpræget og bevaret
»Saadan i Verden, at hans Ord ei throne
»Høit over den opløftet og forklaret.
»Det vidner han, al Skabnings stolte Krone,
»Han, som ei vented efter Lysets Straale,
»Og faldt umodnet, for sin Trods at sone.
»Og deraf ses det, at for trange Skaale
»Er alle mindre Væsner for det Gode,
»Der ene selv sit eget Selv kan maale«.

Ved ham, »som lod rundt sin Passer gange«, menes Gud, som har skabt Verden og draget dens Grænser, og som vel har afpræget sin Kraft i den, men dog ikke anderledes, end at det store Verdenshele med alt, hvad det indeholder, kun er ufuldkomment og endeligt, saa den uendelige Skabertanke,

*) Molbechs Oversættelse.

Guds Ord, staar højt over det og derfor ikke fuldt kan forstaas af det. »Det vidner han, al Skabnings stolte Krone«, det vil sige Lucifer, den ypperste af alt det skabte, han vidner det ved sit Fald; thi i Følge den gamle Theologi skyldtes dette, at han mente at have forstaaet Gud af hans Værk, og da han tillige erkjendte sig ypperligere end alt det øvrige skabte, saa ventede han ikke paa »Lysets Straale«, Aandens Lys, men henreves af sin egen Storhed og troede sig Gud lig, hvorfor han hævede sig til Trods og faldt, umoden som han var. Men som det var med Lucifer, er det med alle de mindre Væsner, Menneskene; de ere »for trange Skaale«, for smaa til at rumme det gode, til at føle Guds Storhed, naar de ligesom Lucifer kun kunne maale deres eget Selv, naar de udelukkende ere optagne af sig selv og deres indbildte Storhed, naar de ere sig selv nok.

Men saaledes, at Menneskene vare »for trange Skaale«, synes det at have forholdt sig med denne nye Tid; den var stolt og selvbevidst, den higede mod Kundskab, den begyndte at tilegne sig Naturen i en ganske anden Grad end den ældre Tid og at forklare mange af dens Fænomener; den gik frem i ydre Færdigheder paa Kunstens Omraade, i at tegne og male og i det hele i at behandle de Materialer, der stod til dens Raadighed, med en udmærket Teknik; men den higede ikke som den gamle Slægt mod at faa Forstand paa Ret og Uret, den var beruset af sin egen Dygtighed. Det gik den som hin Bygmester Solness, som vilde være fri Bygmester paa sit eget Omraade og ikke længer bygge for »den mægtige«, men til sin egen Ære, Magt og Fordel; de Huse, han saa byggede, skaffede ham Ry viden om Land,

og Folk begejstredes for hans Dygtighed og Snille, men det, han byggede, blev aldrig, hvad han ønskede, Hjem, hvori Livet trivedes og udvikledes, det blev kun kalkede Grave.

Et karakteristisk Exempel paa den unge Slægts Evner og Syn har man i Donatellos Statue af S. Georg, der er anbragt udvendig paa Kirken Or San Michele. Det er en ung Mand, vel ikke tyve Aar endnu, han staar ret op og ned og skræver noget paa Benene, han holder sit Hoved, som sidder saa kjækt paa Halsen, højt, hans Ansigt, der er yderst kraftigt og energisk, fortæller, at dets Ejer er snar til Handling og Slag. Haaret, som er stort og vildt, og som voxer langt ned i Panden og Tindingerne, harmonerer godt med hele Skikkelsens Udtryk af ubændig Styrke; de hvasse, bestemte Øjne ere drejede noget til venstre og ligesom sige: »Der kan komme, hvad der komme vil, mig skal det ikke faa til at blinke«. Han er iført fuld Rustning, over Skuldrene har han kastet en Kappe, som er knyttet sammen foran paa Brystet; den højre Arm hænger løst ned, den venstre er bøjet, og Haanden hviler let paa Skjoldet, der staar foran ham, støttet paa Jorden.

Den dygtige Fremstilling og sikre Forstaaelse af det menneskelige Legeme, der er i denne Figur, vil altid bevare den og dens Mester en fremragende Plads i Kunstens Historie. Den Sikkerhed, hvormed Ynglingens Spændstighed og hans Legemes fine Bevægelse er opfattet og gjengivet, er sikkert enestaaende. Men gaar man fra disse mere ydre Forhold over til Figurens Aandsindhold, saa kan man ikke andet end føle en ikke ringe Tomhed; der er intet i den af det dybe og rige, som mødte En i den gamle Kunst, man

Donatello: S. Georg.

føler heller ikke her, at man staar over for al Ridderskabets Helgen, den ædle, selvforglemmende Kæmpe, der drog ud og vog Drager og til sidst ofrede Livet for sin ideale Sag. Den Aand, der her slaar En i Møde, er brutal og selvisk: »Her staar jeg, og jeg vil herske, og jeg vil lydes, og jeg vil have al Magt og Ære«. Den krasse Egoisme, som saaledes taler ud af denne Skikkelse, synes at være Bud fra Kunstnerens Selv, thi den møder En i de fleste af hans Værker, om ikke fuldt saa tydelig udtalt som her; ja den synes at være den eneste Følelse, han træffende kan gjengive; i hvert Fald bliver han i de Figurer, hvor han har villet fremstille ædle, selvforglemmende Karakterer, som f. Ex. i den »Bebudelse«, han har udført i Kirken S. Croce, yderlig indholdsløs og affekteret.

Ligesom Giotto var et levende Udtryk for sin Tids Livsindhold, var den, i hvem det traadte tydeligst og mest potenseret frem, saaledes synes Donatello til en vis Grad at være det for sin. Ganske vist er der efter Kunstværkerne at dømme ikke den Ensartethed over hans Tid som over den svundne. De gamle havde alle søgt at følge og danne sig efter deres fælles store Vejleder, som de, da de hørte til samme Menighed, væsentligst opfattede paa samme Maade, og det havde været den stærke Aarsag til, at der var kommet den store Overensstemmelse mellem dem. De unge vilde være »sig selv« men vare tillige »sig selv nok«; der kom derfor flere smaa individuelle Træk frem hos dem, men i det store finder man hos dem alle den samme mere eller mindre fuldblodige og viljestærke Selviskhed, som træder saa stærkt frem i S. Georg, den Selviskhed, der ogsaa ytrer sig som Indbildskhed

og Vigtighed, og som gjør Menneskene til »for trange Skaale« til, at de kunne tilegne sig noget af det guddommelige og bringe Bud derfra. Kun én af den Tids fremragende Kunstnere danner en decideret Undtagelse fra denne Regel, det er Munken Fra Giovanni da Fiesole.

Som ung blev han (1407) optagen i det den Gang nylig oprettede Dominicaner-Kloster i Fiesole, der var grundlagt, for at det ved en stræng Hævdelse af Munkeløftet skulde modarbejde Dominicaner-Ordenens Forfald. Hans Livssyn er, set i Forhold til hans Tid, saa sært forbavsende, tilsyneladende mod alle Udviklingens Regler og Love, han virker som et Pust fra Oasen midt i Ørkenens Sand. Bedst kan man maaske karakterisere hans Stilling ved at sammenligne ham med en fin Plante, der er bleven skaanet af den ødelæggende Sirokko, som har hærjet Landet og har ødelagt og forkrøblet alle de fine Spirer, der skulde have baaret de fineste og kjønneste Blomster; kun den ene er bleven bevaret. I Læ bag det stærke Klosters Mure har den faaet Lov at skyde frem og blomstre; men bag Klostrets Mure er der tungt og indelukket, den friske Luft og den varme Sol, som skulde give Planten Styrke og Farve, kan ikke trænge gjennem dem, den bliver derfor kun bleg og svag. Som en saadan Blomst, der i sin Svaghed ejer en egen Ynde, og som er i Slægt med noget svundet, staar Fra Fiesole. De gamle bragte Bud fra et Liv, baaret af en levende og levet Kristendom, han bringer Bud fra et Liv, der bygger paa en drømmende og drømt Kristendom.

Et fyldigt Billede af hans Person og Syn faar man af hans Freske »Bebudelsen«, der er malet i Dormitoriet i

Klostret S. Marco, hvor han opholdt sig en lang Aarrække.

Under en hvidkalket Buegang, der bæres af fine, lette Granitsøjler, knæler Engelen for Marie, som sidder paa en Træstol. Gjennem en Dør i Baggrunden ser man ind i en simpel, hvid Celle; bag Engelen ser man ud i en Have, der grænses af et Plankeværk, ovenover hvilket løvrige Træer dække Udsigten. Der er noget særligt yndigt og fint i den Maade, Marie bøjer sig frem paa, i den Maade, hvorpaa hendes tykke blonde Haar bølger ned ad Nakken, i det brede Baand, som er bundet om det over Panden, i hendes hvide Klædning og den store blaa Kappe, som halvvejs er gleden af hende; helt er hun præget af den samme Ynde og Finhed, som man finder igjen i Engelen, i den dybe Ærbødighed, hvormed han bøjer sig for den »benaadede, den velsignede blandt Kvinderne«, i hele hans Holdning og ikke mindst i hans store, farverige Vinger, som han holder højt løftede. Men trods al Ynden og Finheden savner man i begge disse Skikkelser et beaandende Pust fra det virkelige Liv; de ere og blive kun Bud fra et Drømmeliv, om det end er baaret af et sjældent fint og aandfuldt Menneskes Drømme. Paa en noget anden Maade forholder det sig med Billedets Arkitektur; i den er der noget langt mere set, man føler, hvor Maleren maa have holdt af de kjønne Klostergaarde, som Billedets Buegange ere saa nær i Slægt med, hvor hans Øje har glædet sig ved deres fine, graa Søjler mod det hvidkalkede Murværk, hvordan hans Sind har fundet Hvile i deres Enkelthed og Ro, medens hans Aand i høje Drømme har svunget sig bort fra Jordelivets Møje til Himmerigets Glans; man føler, at han af

Fra Fiesole: Maries Bebudelse.

Hjærtet har foretrukket sine kjære Klostergaarde med deres Stilhed, deres svale Skygger og deres friske Græs for al Verdens brogede Pragt.

Som Helhed har dette Billede en stor og god Egenskab, som ikke bør lades uomtalt; det ejer en sjælden yndefuld, dekorativ Holdning, som træder frem baade i dets Linier, dets Gruppering og i dets klare, rene Farver. Denne gode Egenskab træffer man igjen i de fleste af hans Billeder, af hvilke mange i denne Henseende ere sande Perler.

Fra Fiesole fik i sit lange Liv malet talrige Billeder; deres Værd er selvfølgelig meget forskjelligt, men baade i Indhold og Form have de alle i det væsentlige de samme Egenskaber, som det her omtalte. Det gaar med ham som med de fleste Kunstnere; naar man har lært et af deres Hovedværker at kjende, har man i Reglen ogsaa lært Grundtonen i deres Kunst at kjende.

En enlig Mand, der oven i Købet er en Drømmer, forandrer ikke sin Tid. Fra Fiesole er derfor snarere en af de Undtagelser, der bekræfte det Forhold, som denne Tids Kunst som Helhed klargjør, at Florentinernes Livssyn var blevet et andet, at de fra et troende Folk vare blevne et hovmodigt og selvgodt Folk; og denne Betragtnings Rigtighed bekræftes yderligere, naar man kaster et Blik paa de politiske Tilstande. Thi netop paa de Tider, ved Midten af det 15de Aarhundrede, omdannedes Florens saa lempeligt fra en fri By med ud-

præget folkeligt Selvstyre til en By, der stod under en Eneherskers Kommando. Men den inderste og dybeste Aarsag til en saadan Forandring er altid en sædelig Decadence i Folket.

Vil man have et klart og stort Billede af den Omdannelse, som foregik i Florens, og som kom til at gribe saa stærkt ind i den følgende Tids Kunst, bør man læse den Karakteristik af Kongedømmet, som findes i Samuels første Bog, 8—12 Cap., og som ikke mindst passer paa florentinske Forhold.

Først og fremmest skildres dèr Kongedømmet som en Straffedom over Folket for dets Ugudeligheds og Ryggesløsheds Skyld. »Kongernes Vis« skal være, at de tage Folkets Sønner og Døtre, Karle og Piger til at gjøre deres Gjerning, at de tage Folkets Agre, Vingaarde og Oliegaarde, dem, som ere gode, og give dem til deres Tjenere, at de tage Tiende af Korn og Vin, af stort Kvæg og smaat Kvæg, at de kort sagt udsuge og pine Folket efter bedste Evne. Men paa den anden Side fremhæves det, at Kongen tillige skal være en Frelse for Folket, thi da dette er sunket ned i Ugudelighed og ligger under for Egoismens Blødagtighed, Svig og Splid, er det blevet et Bytte for Filistrene; men Kongen skal samle det og føre det frelst af Fjendernes Vold. Ved Siden af det store dobbelte i Kongedømmet, Straffen og Frelsen, som saaledes klares ud, gives der i smaa Skildringer den Baggrund, det dannes paa: Slavesjælene, som ønske at regeres af en Konge, fordi de ville have en synlig, pragtfuld Gjenstand for deres Tilbedelse, og de, der nok ville have en Konge, men en anden end den, Stemningen samler

sig om. Al Spliden og Daadløsheden føres frem, medens han, der bliver Konge, skildres som den, der er rask til Handling og forstaar at benytte Øjeblikket. Endelig bæres hele Skildringen af Sorgen hos den enkelte, som ser al Nedværdigelsen ved Kongedømmet, og som ser, hvordan dette vil føre Folket endnu dybere ned, hvis det ikke omvender sig og søger at følge Herrens Lov.

Men som det var med Kongedømmet i Israel, saaledes var det i det store og hele med Medicæervælden i Florens, baade i Maaden, hvorpaa den var opstaaet, og i Forholdene, hvorunder den var dannet. Medicæerne, der havde tjent deres vældige Formue ved heldige Handelsspeculationer, forstode at benytte Øjeblikket og berøvede efterhaanden Florentinerne, der vare svækkede ved indre Splid og Strid, dels med disses Samtykke og dels ved egen Snedighed al Frihed og Selvstændighed, paa samme Tid som de i materiel Henseende udsugede dem for bedre at kunne lønne og sikre sig Tjenere og Haandlangere, alt imedens de fik Folket til delvis at glemme sin Nedværdigelse ved den ydre Glans, de kastede over det. Men vare Medicæerne saaledes en Straf over Florentinerne, saa vare de til Gjengjæld til en vis Grad en Frelse for dem, dog kun i ydre Henseende, idet de til Tider frelste dem fra deres Fjenders Angreb og fra helt at bukke under for indre Splid. I dybere Forstand bleve de dem ikke til Frelse, snarere det modsatte; den Demoralisation, som havde bragt Magten i Florens paa deres Haand, greb stadig om sig. Atter her giver den samtidige Kunst et fyldigt Vidnesbyrd.

Hvad den ydre, den tekniske Dygtighed angaar, staar den ny Slægt ganske vist ikke tilbage for den ældre. Dens Malere og Billedhuggere ere paa den Tid i Besiddelse af en Sikkerhed og Bravour, som næsten maa siges at være enestaaende, men aandeligt, som Mennesker, synes dens Mænd at være sunkne et Trin dybere end den forrige Slægt. Disse ejede nemlig en vis Holdning; de ejede ganske vist ikke Giottos og hans Tids dybe Syn, men de vare, hvad der ikke maa glemmes, i en betydelig Grad sig selv; der var noget, de ansaa for god Kunst, som de stræbte efter at naa, saa de ikke lode sig paavirke af Per eller Povl og fremfor alt ikke vare til fals. Men netop dette kan man ikke sige om den nye Slægt. Den havde de fleste af den forriges Fejl og saa desuden disse, at den stod i Magthavernes Sold og lod sig benytte af dem til Reklame, at den leflede for deres og Publikums Gunst og mere saa paa, hvad der behagede, end paa, hvad der i Sandhed var god Kunst.

I Modsætning til den foregaaende Slægt er det mest Malerne, som karakterisere den ny. De mest betydende af dem som Botticelli, Ghirlandajo og Filippino Lippi ere fødte ved Midten af det 15de Aarhundrede, medens Benozzo Gozzoli og Verocchio, som ogsaa maa regnes til denne Kreds, ere noget ældre.

Den af den ny Tids Kunstnere, hos hvem den tekniske Dygtighed og Livsanskuelsens Tomhed træder mest potenseret frem, er ubetinget Domenico Ghirlandajo.

Ude i S. Maria Novella's Kor har han malet en Række Billeder, som forestille Scener af Jomfru Maries og Johannes den Døbers Liv. Aandsindholdet er i dem alle det samme,

de bæres alle af den samme kolde, haarde Aand, der er blottet for enhver dyb og rig Følelse, og i dem alle er der de samme Trompetstød for Malerens høje Velyndere, for Tornabuonier, Tornaquincier, Sassetier og Medicæer. I alle Billederne danne nemlig Portrætter af disse ledende Familiers Medlemmer det centrale, medens de bibelske Emner, de bære Navn af, blot danne Rammer og Baggrunde, som ret kunne fremhæve de stolte Damers og de høje Herrers Fortræffelighed. Som et karakteristisk Exempel, der tillige tydeliggjør Forskjellen mellem før og nu, mellem Giottos Tid og Medicæernes, kan der fremdrages det af dem, som forestiller Johannes den Døbers Fødsel.

I Midten af Billedet staar en fornem Dame, maaske en Medicæer, der roligt og overlegent ser ud mod Tilskuerne; hun er absolut Hovedpersonen i Billedet, om hende drejer hele Handlingen sig. Et Par Selskabsdamer følge tæt efter hende, hendes Pige iler ind ad Døren med hendes Gaver til Patienten. Elisabet, der har rejst sig op i Sengen, bekæmper sin Træthed for ret at kunne gjøre Honnør ved det fornemme Besøg. Hun ved øjensynligt at vurdere den Ære, der vises hende, hun har sine Øjne opmærksomt fæstede paa den fremmede, medens hun med venstre Haand hemmelig gjør Tegn til sin Pige, der er i Færd med at bringe hende Forfriskninger, at hun foreløbig skal sætte disse Sager af Vejen. De to Kvinder, der sidde foran Sengen, have ogsaa deres Opmærksomhed udelukkende henvendt paa den fine Gjæst. Den af dem, som giver Barnet Bryst, er spændt paa, om hun ikke snart vil blive beæret med et Par naadige Ord; den anden Kvinde rækker Hænderne ud efter den lille, hun

Ghirlandajo: Johannes den Døbers Fødsel.

er misundelig over, at det ikke er hende, som holder Barnet; nu henvender den fremmede sig maaske ikke til hende, og det er grumme slemt, thi tænk, om man kunde fortælle Slægt og Venner, at man havde talt med en Medici eller en anden lige saa fornem »Signora«. Rummet, hvori Handlingen foregaar, er meget rigt udstyret, men ved sin gode Enkelthed virker det fornemt.

Hvilken Forskjel er der dog ikke, trods den sidste gode Egenskab, paa dette Billede og paa Giottos af Maries Fødsel; dèr grebes man af Øjeblikkets Højtid, af det vidunderlige, som var sket, her ser man Tidens Snobbethed over for dens mægtige; dèr kom man i Berøring med det ædleste og bedste, der kan bo i et Menneske, her mødes man af Hovmod og Pragt. Gaar man fra det aandelige Indhold over til den ydre Fremstilling, saa kan man vel ikke nægte, at Ghirlandajo udmærker sig ved en fortrinlig manuel Færdighed, der langt overstraaler Giottos, hvad Sikkerhed og Bravour angaar, men ser man nærmere paa Detaillerne, synker atter Vægtskaalen til Fordel for Giotto, idet man igjennem disse mærker hans ædlere Personlighed. Sammenligner man saaledes den Maade, de to Kunstnere have ordnet Kjolernes Folder paa, saa ser man, at Giotto har haft Øjet aabent for disses Storhed og Ynde og faaet dem frem, medens de hos Ghirlandajo ere tunge og klodsede, ja mere fotografisk behandlede.

Et maaske endnu mere slaaende Exempel paa Tidens aandelige Degeneration, et Exempel, der tillige giver et Indblik i Tidens religiøse Liv, har man i Ghirlandajos Billede

Giotto: Franciscus' Død.

af Franciscus' Død, der er malet i Capella Sassetti ved Kirken S. Trinita.

Han har taget Kompositionen fra Giottos berømte Billede af det samme Emne i S. Croce. Ved den Sammenligning, man derved næsten tvinges til at anstille, træder Forskjellen mellem de to Kunstneres og ikke mindst mellem de to Tiders Aand særdeles klart frem.

I Midten af Giottos Billede ser man Franciscus ligge Lig, Brødrene knæle omkring ham, kysse Stigmatisationstegnene og kaste et sidste Blik paa den kjære afdøde; bag Baaren, hvorpaa han hviler, staa andre Brødre næsten overvældede af Sorg, medens en af dem som i et Syn ser Franciscus' Sjæl hæves af Engle mod Himmelen. Ved Hovedenden af Lejet staa tre Præster, bag dem lytte et Par Borgere til; ved Fodenden staa tre unge Mænd i præstelige Klædninger og holde Kirkens Banner, medens et Par Munke slutte sig til dem; alle ere de prægede af Stedets Alvor. Rammen omkring Handlingen dannes af en rolig og ædel Arkitektur, som ved sine simple Linier og store Flader stemmer nøje sammen med Tonen i Billedet, der er som Dødens underlige Musik, der indledes med Højhed og Ro, men som saa sænker sig og bølger i Sorg og Smerte for atter at hæve sig til Højhed og Ro, medens Aanden søger mod Himlens Evigheds Haab.

Har man ret glædet sig ved Giottos Billede, ved dets mange Finheder og ikke mindst ved den yndefulde Maade, hvorpaa Englene svæve til Himlen med Franciscus' Sjæl, saa er det en lidet tiltalende Overgang at se Ghirlandajos Behandling af det samme Emne. Som ovenfor sagt er hans Kom-

Ghirlandajo: Franciscus' Død.

position omtrent den samme; hos ham knæle nogle færre Munke omkring Franciscus' Baare, medens til Gjengjæld nogle flere staa bag den. Er saaledes den rent ydre Forskjel mellem Brødrene paa de to Billeder kun ringe, saa er til Gjengjæld Aandsforskjellen desto større. Medens Giottos Munke vare dybt grebne, er dette slet ikke Tilfældet med Ghirlandajos; de fleste af dem give sig vel Skin af at være bedrøvede, men det lykkes dem ikke i mindste Maade at faa Beskueren til at tro paa deres Sorgs Alvor; et Par, der staa bag Baaren, opføre sig endda ligefrem usømmeligt, idet de synes at betragte det hele som en ret spændende Begivenhed, man dog ikke bør skjænke en alvorligere Tanke. Som det er med Munkene, noget lignende er det med Præsterne; for dem er Deltagelsen i Sørgehøjtiden en indholdsløs, formel og kjedelig Handling, som det er deres Pligt at forrette, men som de af Hjærtet ønske snart maa være overstaaet. Ligesaa lidt som de her fremstillede Mænds Skikkelser og Ansigter afspejle en dybere Sorg eller Følelser, der gaa ud over det timelige, ligesaa lidt bor der noget Evighedshaab i dem, og det er derfor i god Overensstemmelse med Billedets Aand, at Ghirlandajo ikke har fulgt Giotto i at lade Franciscus' Sjæl hæves mod Himlen. Hvad Billedets Arkitektur angaar, saa er den ret tom, mere pragtfuld og prunkende end skjøn, saa den svarer paa sin Vis godt til Præsterne og Munkene. Naar man her tillige lægger Mærke til, hvorledes Ghirlandajo har anbragt sine Figurer i Rummet, træder det tydeligt frem, hvor lidt han har forstaaet det gode i Giottos Komposition. Thi medens denne ved den rythmiske Maade, hvorpaa han har fordelt Munkene og

Præsterne i bestemt udformede Grupper om Franciscus' Lig, har opnaaet en stor Stemning, som yderligere samler Opmærksomheden om det centrale i Billedet, har Ghirlandajo undladt denne Adskillelse; hans Figurer danne mere en Masse, hvor hver enkelt gjør lige stærkt Krav paa Ens Opmærksomhed, saa at de, der burde være underordnede og tjene til at samle Interessen om Franciscus' Lig, blive fremtrædende og derved virke forstyrrende.

Atter ved dette Billede maa man bemærke, hvilken dygtig Tegner og Maler Ghirlandajo er, men atter her faar man fyldig godtgjort, hvor lidet en saadan ydre Dygtighed kan tilfredsstille, naar den ikke bæres af en dyb og rig Aand.

Man vilde dog faa et alt for vrangt Billede af Tiden, om man udelukkende holdt sig til Ghirlandajo; der har i den været Mænd, som længtes mod noget højere og varmere, end han og hans gjorde. Rigtignok have de været underlig svage og leddeløse, helt blottede for Fasthed og Holdning, de synes næsten at have været som enlige Sejlere uden Ror og uden bestemt Erkjendelse af deres Maal, eller maaske rettere med et negativt Maal i Form af noget, de søgte bort fra; de have været Boldte for Tilfældet, men de ere blevne reddede fra helt at bukke under af deres egen godhjærtede Natur.

En Mand med et saadant godt og varmt Hjærte har Maleren Botticelli været. Han var ikke af de store, stærke

Naturer, der ville noget bestemt, som trodse paa med deres Vilje mod alle Hindringer, og som ikke lade sig rokke ud af deres Bane. Han var i mangt og meget en let, flagrende Natur, der gjærne vilde saa nemt som muligt gjennem Tilværelsens »dunkle Skov«. Han lod sig ofte, uden nøjere Eftertanke, lede af dem, som sagde, hvor Vejen gik, og han kom derfor tit paa Afveje; men selv naar han ret er paa de gale Veje, slaar som oftest hans gode Natur, lig et friskt Pust, En i Møde fra hans Arbejder og hindrer det affekterte i helt at faa Overtag over ham.

Til Tider kunde han se saa kjønt og friskt paa Livet og aflure det de fineste Træk, men saa til andre Tider sank han hen i underlige tomme Drømme. Det er særlig i hans nytestamentlige Billeder, at det drømte kommer frem; de fleste af dem forestille paa forskjellig Vis Marie med Kristusbarnet og ere som Regel lidet sete og temmelig indholdsløse, saa det synes, at Kristendommen og Livet for ham intet have haft med hinanden at gjøre, ligesom det ogsaa synes, at han ikke ret har erkjendt, at den rigeste Afglans af det evige, det guddommelige, finder man i Livet og ikke i sine, naar alt kommer til alt, temmelig tomme Drømme. I de fleste af hans Billeder er der noget vemodigt, som vækker Ens Sympathi, og som tyder paa, at han har længtes mod noget rigere og dybere, end Livet har bragt ham. Det, hans Tid kaldte Kristendom, det, han selv har skildret som saadan, var mere Overtro end Tro og har vel kun lidet kunnet tilfredstille ham; men Livet førte ham ikke saaledes, at han fandt Vejen gjennem Skallen til Kjærnen. Da Savonarola slog til Lyd og kæmpede for noget alvorligere og dybere

end det gængse i Tiden, var han ganske vist parat og blev en af hans ivrige Tilhængere*); dog atter her viste hans Svaghed sig, idet han igjen i Slutningen af sit Liv traadte i Medicæernes Sold. Som ung havde han tjent dem med Iver og gjort Reklame for dem, men han vendte sig mod dem, da han sluttede sig til Savonarola; nu endte han med at leve af deres Naade**).

Af hans Billede »Foraaret«, som findes i »Accademia delle belle Arti« i Florens, faar man et fyldigt Indtryk af hans Kunstnerpersonlighed. Hans gode Egenskaber træde navnlig frem i den midterste af de tre Kvinder, der danse til venstre i Billedet. Hun ser forelsket paa en ung Mand, som staar og slaar Frugt af Træerne; hun er saa fuldstændig reven med af sin varme Følelse, at hun helt glemmer sig selv og sin Egenkjærlighed og bliver en anden og bedre i Kraft af den. Maleren maa have set og forstaaet hende, ellers havde han ikke kunnet skildre hende saa kjønt og træffende; dette træder ogsaa frem i den klare Maade, han har faaet hendes Betagethed fremhævet paa gjennem den unge Pige, som holder hende i højre Haand, og paa hvis rolige, energiske Ansigt man læser, at hun kjender en Del til Livet, at hun ikke er greben af en lignende, varmende Følelse, men at hun vel kan gribes af en saadan og beriges ved den. Disse to Hoveder, der ere saa sundt og elskværdig sete, danne en sær Modsætning til det meste andet i Billedet, der er skruet og affekteret og i god Overensstemmelse med dets flove Symbolik. En Undtagelse danner dog til en vis Grad den Kvinde,

*) Cantu: Verdenshistorie, ved E. Holm og Ph. Weilbach. 5te B. 1875.
**) Crowe & Cavalcaselle: History of Painting in Italy. Vol II.

som staar i Midten af Billedet. Hendes Ansigt ejer en Ynde og Vemod, som minder om det ufordærvede hos Botticelli; tillige er det i Samklang med noget i Billedets dekorative Holdning, der har en egen Charme, skjøndt den som Helhed er for overlæsset til at kunne kaldes god.

Som ovenfor antydet give disse to Malere, Ghirlandajo og Botticelli, et ganske fyldigt Billede af det væsentligste i den Tids florentinske Kunst. Hos den første træder det kolde, tomme og hypersnobbede frem; hos den anden ser man en Stræben bort fra dette; men denne Stræben faar ingen Dybde, thi det varmhjærtede hos Botticelli og hans aandelige Slægtninge driver dem vel bort fra det kolde, men da de ikke eje synderlig Personlighed og absolut mangle den Fasthed, som er karakteristisk for den, der uden at se til højre eller venstre stiler mod sit bestemte Maal, glide de ofte ned i det affekterte, ligesom de ogsaa ofte glemme, hvad de selv i Grunden anse for ret og godt for at behage Magthaverne og Publikum.

Som det Indblik, man faar i denne Tid ved at betragte dens Kunst, er lidet tiltalende, saaledes er det ogsaa med det Billede, man faar af den, naar man læser dens Historie, idet det temmelig nøjagtig svarer til den bekjendte Skildring af dem, der troede sig vise og derfor bleve Daarer, som satte Skabningen over Skaberen, som sank ned og bleve Slaver af deres Lidenskaber og Lyster, og som til sidst besmittede sig med alle mulige Laster. Thi netop saaledes vare Forholdene paa den Tid i Florens, som forøvrigt i det meste af Italien; den fuldstændige Demoralisation, Ryggesløshed og Ugudelighed i de højere Lag havde bredt sig til de lavere, og alt

Botticelli: Foraaret.

var Opløsning og Forvirring, hvor ikke en kraftig Hersker holdt nogen Orden paa Tingene. For de øverste Lags Vedkommende kan man vel nok, som før ved Kunsten, søge Grunden til dette Forhold i, at de i saa høj Grad ere blevne sig selv nok og derfor »for trange Skaale« til at kunne rumme det Gode, paa samme Tid som de store Rigdomme, der vare strømmede ind i Landet, under disse Forhold vel ogsaa havde gjort sit til, at det var gaaet mange, som Holberg siger i Niels Klim:

»Tidt sank, beladt med Titler og med Guld,
Den, som gled ellers sikkert gjennem Livet;
At bære dette Jordens tunge Muld
Blev meget faa blandt dødelige givet.«

Men alt dette forklarer dog ikke Hovedfænomenet, at Massen af det florentinske Folk, der knap to Aarhundreder tidligere havde været stærkt og karakterfast, saa hurtigt var demoraliseret, thi til denne store Virkning kan man næppe udelukkende søge Gunden i den slette Paavirkning fra oven, den maa ligge dybere. Macchiavelli og mange have ment at finde Grunden i det slette Exempel og den Lastefuldhed, som udgik fra Kirkens Præster, og læser man om disses Ryggesløshed, Løsagtighed og Pengegriskhed og ser, hvordan de, der skulde være Saltet i Samfundet, vare sunkne ned til at blive dets værste Kræftbylder, saa synes han at have Ret. Men tænker man nærmere efter og drager sig det Fingerpeg til Nytte, som Ghirlandajo giver ved sin realistiske Fremstilling af Tidens Præster i sit ovenomtalte Billede af Franciscus' Død, saa kommer man til det Resultat, at Præsternes Lastefuldhed ikke var selve Aarsagen, men kun en af dennes

mange Virkninger; at Aarsagen derfor maa søges endnu dybere, at den maa søges i, at Kirkens Lære var bleven som en gammel, hullet Læderflaske, der ikke mere rummede en Draabe Kristendom, men kun var den ganske tomme Skal, hvori denne engang havde boet. Thi denne Aarsags Virkninger ere vidtrækkende; paa Grund af den bleve selv de hæderlige blandt Præsterne, der maaske vare pligtopfyldende Embedsmænd, indbildske og selvretfærdige Farisæer, der som disse havde taget Kundskabens Nøgle, og skjønt de ikke selv vilde gaa ind, dog formente dem, som ønskede det, at gaa ind; de bleve Levebrødsmænd, som valgte deres præstelige Gjerning, fordi de derved kom ind i ansete og indbringende Stillinger, hvorfor de ogsaa havde nok i Kristendommens Skal, medens de ingen Trang havde til at søge dens Kjærne, og hvorfor de ogsaa bleve den dræbende Bogstavs og ikke den levendegjørende Aands Tjenere. Hvor de gamle, Apostlene og Kirkefædrene, kun havde følt dunkelt og dæmrende og bestemt havde erkjendt, at de kun saa »som i et Spejl, i en mørk Tale«, og at de derfor kun »forstode stykkevis og profeterede stykkevis«, dèr saa den Tids Præster Ansigt til Ansigt, de kjendte Guds uransagelige Veje, de havde fuldstændig Klarhed over Kristi Forsoningsdød, de vidste, at Brødet og Vinen i Sakramentet virkelig bleve forvandlede til Kristi Legeme og Blod, de vidste, at den vrede Gud lod sig forsone ved visse gode Gjerninger, de kjendte, hvad Hjælp man kunde faa ved Helgeners Forbøn, de kjendte, hvilket Overskud af gode Gjerninger, der var for Haanden, og kunde sælge af det i Form af Aflad, o. s. v., og, hvad der var det værste, hvad enten de hørte til dem,

som fuldt og fast troede paa deres Læres Sandhed, eller de hørte til de mange, som havde indset dens Uvederhæftighed, saa hævdede de ikke alene denne Læres Sandhed, men hævdede tillige, at den var identisk med Kristendommen. Men derved dreve de Folket i store Skarer bort fra denne, thi Kristendommen kom ved deres Udlægning for alle oprigtige sandhedssøgende til at staa som en Afskyelighed, som enhver, der havde Gnist af Kjærlighed til Sandheden, burde holde sig fjærnt fra; og de dreve disse Skarer, af hvilke mange af Hjærtet higede mod Evangeliets Lys, bort fra dette og de tusindaarige Erfaringer, det hviler paa; de dreve dem ud i Mørket, hvor de kun vare sikre paa, at Livet er kort og Døden vis, hvor det derfor blev deres eneste Maal at skaffe sig den størst mulige øjeblikkelige Nydelse. Som Lorenzo af Medici sang, saaledes sang den hele By:

»— Lad den, der vil være lykkelig, være det strax!
Ingen kjender den Dag i Morgen.«*)

Men skjønt de, der forlode Kirken, hurtig ødelagdes af deres Jagen efter materielle Glæder, vare de endda ikke de ulykkeligste; thi de, der bleve i Kirken, pressedes ned i den mørkeste Overtro og Uvidenhed, saa de døde aandeligt og bleve ikke mindre let end de andre et Bytte for enhver Demoralisation.

Næsten overalt i Kristenheden føltes Trykket af Kirkens elendige Tilstand, og talrige vare de Forsøg, som gjordes

*) H. Taine: Den italienske Kunsts Filosofi, paa Dansk ved N. K.

paa at afhjælpe Nøden, men alle vare de uheldige; man har derfor ikke uden Grund kaldt det 15de Aarhundrede for de mislykkedes Reformationers Aarhundrede.

I Florens føltes de ulykkelige kirkelige Forhold ikke mindst, da de dèr forenedes med de nedværdigende politiske. Thi vel havde Medicæerne ladet Florentinerne beholde Skinnet af at være et frit Folk, idet de ikke havde berøvet dem nogen af deres frie Institutioner, men faktisk regerede de som Enevoldsherskere. Der har derfor været mange, som have lidt under Savnet af Friheden, som ikke have ladet sig nøje med dens tomme Skin, men som have længtes mod den. Disse mange have ikke ladet sig blænde af Medicæernes Rigdom og Magt og al den Ære og Berømmelse, de forskaffede sig selv og deres Fødeby ved deres rundhaandede Gavmildhed og deres Interesse for Videnskab og Kunst; de have heller ikke ladet sig rive med af Lorenzo il magnifico, den mest fremragende af alle Medicæerne, af hans Klogskab og kongelige Optræden, af hans glimrende Fester og pragtfulde Optog og af det Brus af Livsglæde, som fulgte i hans Spor, men de have længtes mod det gamle Florens med dets faste, rene Sæder, hvor den overdaadige og kivagtige »Lapo« og den skamløse »Cianghella« maatte

»Slig Undren have vakt, som hvis for Tiden
»Cornelia eller Cincinnat fremtraadte«.

Men i det væsentlige maa det have været en drømmende, marvløs Længsel, de have været besjælede af; de mægtede i hvert Fald ikke, trods deres Oprørsforsøg, at give den et blivende Udtryk, før en fremmed ved sin Energi og sin ild-

fulde Tale vakte de slumrende og samlede de spredte. Den fremmede, der derved opflammede Florentinerne til deres sidste Kampe for Frihed og Selvstændighed og fik dem til at forsøge paa endnu en Gang at leve et værdigt Liv, var Ferrarenseren Girolamo Savonarola. Han satte dybe Spor i Florens' Historie, og vil man forstaa den sidste store florentinske Kunst, Michelangelos Kunst, saa maa man først kjende og forstaa Savonarola, thi den maa væsentlig ses i Belysning af hans Gjerning.

Girolamo Savonarola er født i Ferrara den 21. Septb. 1452. Fra Barn af var han stærkt religiøst greben og havde tidlig mest Lyst til at gaa i Kloster og studere Theologi. Sine stærke Følelser udtrykte han allerede som ganske ung i Digte. Han væmmedes ved Verdens Fordærvelse og Raaddenskab, han led sjæleligt ved at se den i Ruiner, forladt af al Dyd og Sædelighed, medens Lasterne udbredtes i Triumf, ærede af den blinde Mængde. Han saa i Aanden, at der snart vilde fremstaa en ny Tid, i hvilken Gud vilde holde en frygtelig Straffedom over Verden. Det var dog ikke alene Verdens Elendighed, han væmmedes ved; ogsaa Kirkens Tilstand fyldte ham med Foragt, og han vendte sig med Bitterhed mod den store Skjøge »Rom«, som udsugede dens Kraft.

Knap 23 Aar gammel lod han sig optage i Dominicaner-Klostret i Bologna, hvor han hærdedes ved en stræng Opfyldelse af Klosterløfterne, alt imedens han gjorde sig saa bemærket ved sin Lærdom og Dygtighed, at han snart blev udset til at være Prædikant. I 1482 blev han ansat som Læsemester ved S. Marco-Klostret i Florens.

Lorenzo il magnifico stod den Gang paa Højden af sin Magt og Berømmelse; alt, hvad der var af Vid og Aand, samlede han om sig. Selv deltog han med Interesse i

Undersøgelser om Dyd og Udødelighed, alt imedens han berøvede Florens Resten af dets Frihed og lod sit Liv glide hen i pragtfulde Optog og dundrende Orgier. Hans Tid var det lystige Hedenskabs, og man interesserede sig langt mere for Aristoteles og Platon end for Kristus.

Da Savonarola begyndte at prædike, stræbte han at dæmpe Begejstringen for de klassiske Forfattere og faa Folket til at beskæftige sig med Bibelen. Der var dog ingen, som brød sig om at høre ham, og han var nær ved i Fortvivlelse at opgive sin Prædikergjerning; men saa søgte og fandt han Trøst i det gamle Testamentes Beretning om Profeterne og deres mærkelige Kamp mod Israeliternes Vantro og Haardhjærtethed, og han fyldtes med store Syner om Fremtiden. I denne Gjæringsperiode blev han af sin Orden sendt op at prædike i de lombardiske Byer; deroppe, under hans Vandring fra By til By, kom det mægtige i hans Natur til Gjennembrud.

Den bundfordærvede Pave Sixtus IV var bleven efterfulgt af den om muligt endnu værre Innocens VIII. Savonarola var rystet i sit Inderste over Demoralisationen; i glødende Ord talte han til Folket om den forestaaende Revselse og Renselse af Kirken, han skildrede de kommende Trængsler, han manede til Bod. Han rev Folket med sig, og hans Ry fløj over hele Italien; mange fornemme Mænd søgte hans Venskab, og Lorenzo il magnifico, som yndede at samle alle mærkelige Mænd om sig, sørgede for, at han blev kaldt tilbage til S. Marco.

Her begyndte han at prædike for en mindre Skare, der samledes om ham i Klostergaarden under en Rosenbusk;

men denne Skare voxede hurtigt, saa han blev tvungen til atter at bestige Prædikestolen. Hans Klosterkirke blev snart for lille, saa han maatte forlægge sin Virksomhed til selve Domkirken, der fyldtes af den lyttende Mængde.

Mer og mer traadte hans Uforfærdethed og Mægtighed frem; djærvt dæmmede han op imod Tidens Strøm og blottede hensynsløst dens Brøst, i dristige Fantasier skildrede han Fremtidens Rædsler, og i mørke Profetier varslede han den kommende Straf, og Folket sluttede sig mere og mere til ham. Lorenzo og hans Tilhængere bleve efterhaanden ret ilde berørte af Savonarolas Virksomhed og opfordrede ham paa det kraftigste til Maadehold; det brød han sig imidlertid intet om, og da de truede ham med Kirkens Band, svarede han, at han skulde blive i Florens, medens Lorenzo skulde komme til at forlade det. Hans brændende Sjæl saa ind i Fremtiden, han varslede Lorenzos, Pavens og Kongen af Neapels nærforestaaende Død, og hans Profetier sloge til.

Han var stærk og ubøjelig og tog intet Hensyn til Magthaverne. Da Lorenzo il magnifico laa paa sit Dødsleje, bøjedes hans Sind mod Savonarola, og han ønskede, at denne skulde give ham Absolution. Det fortælles, at Savonarola nægtede at give ham den, da Lorenzo ikke vilde opfylde den sidste af de tre Fordringer, han stillede som Betingelse, nemlig levende Tro paa Guds Barmhjærtighed, Tilbagegivelsen af uretfærdig erhvervet Gods og sluttelig Gjenoprettelsen af Florens' Frihed.

Med Lorenzos Død brød Urolighederne ind over Florens og hele Italien, thi hans Søn Piero, som fulgte efter ham,

havde ikke hans Klogskab, og da han desuden i højere Grad end Faderen var et uvederhæftigt Nydelsesmenneske, formaaede han ikke at holde Orden i Florens og endnu mindre at bilægge Stridigheder mellem de andre italienske Fyrster. Da saa desuden Paven omtrent samtidig døde, og det utrolige skete, at den grænsesløst ryggesløse Innocens VIII blev efterfulgt af den endnu mere ugudelige og ryggesløse Alexander VI, var det ikke at undres over, at Folket yderligere sluttede sig til Savonarola, der stadig stod fast og urokkelig og med usvækket Iver hudflettede Fyrsternes og Gejstlighedens Synder og blottede Forholdene i Rom, og som desuden ved Siden af sin utrættelige Stemmen mod Strømmen og ved Siden af sine underlige Profetier, der i saa rigt Maal sloge til, søgte at uddybe sine Tilhøreres Kristendomsopfattelse. Han formanede dem saaledes til stadig at bære Evangeliet hos sig, dog ikke Bogen, men dens Aand; han viste Daarskaben ved at stole paa den kjøbte Aflad; Kristi sande Bøger vare Apostlene og de hellige, og den sande Læsen af dem var deres Efterfølgelse.

Over sin Prædikervirksomhed glemte Savonarola imidlertid ikke at tage sig af S. Marco. Et Par Aar før Lorenzos Død var han bleven valgt til dets Prior. Som saadan fik han det grundigt reformeret, han gjenindførte Fattigdommen blandt Brødrene og fik det ordnet saaledes, at disse skulde ernære sig ved deres eget Arbejde. I sin Stilling som Prior fik han tillige Lejlighed til at vise sig som en dygtig Politiker, idet han fik gjennemført en Adskillelse mellem den toskanske Dominicaner-Congregation og den lombardiske, hvorved han opnaaede en betydelig større Selvstændighed for

sig og sit Kloster. Som Politiker skulde han snart komme til at spille en betydeligere Rolle, thi Forholdene udviklede sig paa en underlig og hastig Maade i Italien.

I sine Prædikener havde Savonarola varslet om en ny Cyrus, der skulde komme med en mægtig Hær over Bjærgene og erobre Landet; denne Profeti syntes virkelig at skulle gaa i Opfyldelse. I Slutningen af 1494 drog nemlig Karl d. VIII i Spidsen for en mægtig Hær ned gjennem Italien for at erobre Neapel. Hans Vej gik over Florens og Toskana. Da han nærmede sig, tabte Piero af Medici fuldstændig Hovedet af Skræk og flygtede til hans Lejr for at opnaa Fred for enhver Pris. Florentinerne forbitredes over denne Fejghed og Daarskab, Misfornøjelsen blev til Handling, Medicæernes Aag blev afkastet og de selv landsforviste som Rebeller.

Under de lovløse Forhold, der derved opstode, var Savonarola den eneste Mand i Florens, som havde en virkelig Indflydelse paa Mængden; han blev derfor ogsaa med en vis Naturnødvendighed den ledende baade i Byens indre og ydre Politik. Da de Gesandter, som Florens sendte ud til Karl, intet kunde udrette, drog Savonarola selv til hans Lejr og forkyndte ham Guds Vrede, om han i Stedet for at opfylde sin Mission: at befri Italien for dets Lidelser og reformere Kirken, vendte sig mod Florens. Vel fik han ikke Kongen fra at drage ind i Byen som Erobrer, men da hans Forbliven dèr fremkaldte heftige Gadekampe, fik han sluttet en hæderlig Fred med ham. Den Forvirring, som under disse Forhold stadig herskede i Florens, gjorde en stærk Regering i høj Grad ønskelig. Savonarola tog derfor fat paa

at skabe en saadan. I sine Prædikener talte han for Indførelsen af en Republik paa bredt demokratisk Grundlag; den blev snart bragt i Stand og dens Styrelse indrettet efter Savonarolas Forslag. Selv vedblev han stadig i Kraft af sin Personlighed at være Byens højeste Autoritet, og gjennem sine Prædikener var han den egentlige Styrer af Staten; hvad han talte for blev snart bragt frem. Mægtige vare de Forandringer, han hurtigt fik gjennemført. Domstolene og Skattevæsenet blev retfærdigere ordnet, der blev givet udstrakt Amnesti, Aager blev undertrykt, og han fik indrettet en almindelig og billig Laanekasse. Jøderne, som havde ernæret sig ved at tage blodige Renter, og som ved Bestikkelser havde søgt at hindre Indførelsen af denne Institution, der allerede havde været paatænkt under Lorenzo, lod han udvise.

Selv følte han ingen Trang til den Magt og Indflydelse, han kom i Besiddelse af; i sin Afskedsprædiken, som han holdt nogle Aar senere, sagde han saaledes: »Mange Gange, naar jeg gik ned fra Prædikestolen, tænkte jeg ved mig selv: jeg vil helst ikke mere tale og prædike om disse Ting, men holde mig rolig og lade Gud raade. Men naar jeg saa atter stod heroppe, kunde jeg ikke betvinge mig selv og handle anderledes. Herrens Ord bleve paa dette Sted som en Ild for mig, som rasede i mine Lemmer og i mit Hjærte, og som fortærede mig. Jeg formaar ikke at tilbageholde den, jeg kan ikke overvinde mig til at lade være med at tale, jeg føler hele mit Legeme i Brand og min Sjæl opflammet af Herrens Aand.« Saaledes maa det ogsaa have været med ham, han saa altfor alvorligt og pessimistisk paa

Tingene til at kunne være en Magtstræber. Da saaledes Folket, jublende over Indførelsen af den ny Forfatning, strømmede til hans Prædiken og ventede, at han skulde prise Gud for den gode Vending, Tingene havde taget, gav han sine mørke Anelser Luft, idet han skildrede sig selv som en Yngling, der var taget ud at fiske, men af Herren var dreven ud paa det aabne Hav; han sagde blandt andet: »Herre, Herre! hvor har Du ført mig! fordi jeg vilde frelse Dig nogle Sjæle, har Du ført mig hen paa et Sted, hvorfra jeg aldrig mere kan naa Rolighedens Havn. Hvorfor har Du skabt mig til et Hadets og Tvedragtens Menneske for den ganske Jord? Jeg var fri, og nu er jeg alles Slave. Jeg ser Krig og Tvedragt bryde ind over mig fra alle Sider. Saa have I, mine elskede og udvalgte i Herren, I, som jeg er bekymret for Dag og Nat, i det mindste Medlidenhed med mig! Giv mig Blomster, som Højsangen siger, quia amore langueo! Blomsterne ere de gode Gjerninger, thi jeg har kun ét Ønske, at I maa behage Gud og frelse Eders Sjæle.« Han anede sin Martyrdød og skildrede det.

Folket blev stadig revet med af hans Tales voldsomme Magt; Mænd og Kvinder af enhver Stand og Alder, ikke blot simple, men ogsaa højtdannede, Digtere og Filosoffer, rystedes, saa de sank hen i Hulken, naar hans Tale, baaren af Øjeblikkets dybe Bevægelse, som et mægtigt Uvejr gik hen over dem, med vældig Vrede straffende Tidens Synder og dunkelt aabenbarende fremtidige Skæbner.

Florens skiftede Udseende, Kvinderne aflagde deres pragtfulde Klædninger og klædte sig enkelt og ærbart, den mandlige Ungdom blev alvorlig, yndede Folkefester afskaf-

fedes, og Kirkerne fyldtes. I 1496 fejredes Karnevalet ikke paa den gængse Maade; i Steden for de sædvanlige Sange blev der sunget Salmer, paa Gadehjørnerne var der opstillet smaa Altre, ved hvilke Børn indsamlede Gaver til Laanekassen. Det følgende Aar fik Karnevalet et endnu alvorligere Præg, idet Savonarolas Tilhængere gik omkring i Husene og indsamlede alle de slette Bøger og usædelige Billeder, de kunde faa fat paa, og bragte dem hen paa Torvet, hvor de bleve stablede i en vældig Pyramide og brændte. Hans Modstandere toge deraf Anledning til at paastaa, at mange værdifulde Bøger, Haandskrifter og Billeder gik til Grunde ved den Lejlighed, og at han var en Kunst- og Kulturhader. Det sidste var dog sikkert ikke Tilfældet, thi i sit Kloster søgte han at faa udviklet kunstnerisk Virksomhed, og selv ejede han en Kristus paa Korset, malet af Fra Angelico, som han satte megen Pris paa.

Savonarola førte Florens frelst gjennem farlige Skær som Krig, mægtige Fjender paaførte det, Hungersnød og Pengekriser; men den Strøm, han dæmmede op imod, havde han ikke tilintetgjort eller afledet, dens Tryk blev derfor voldsommere og voldsommere, og det Øjeblik maatte med Nødvendighed komme, da den vilde vælte over ham og skylle ham bort. Antallet af hans Modstandere voksede stærkt, og de støttedes kraftigt udefra af Fyrsterne, som hadede ham for de heftige Angreb, han rettede mod deres Tyranni. Ogsaa Paven havde Savonarola faaet mellem sine Fjender, dels ved stedse bestemtere og klarere at hævde, at om Samfundsforholdene virkelig skulde forbedres, maatte først Kirken reformeres, dels ved sine direkte Angreb paa

Pavens Ryggesløshed, men ogsaa ved i en Prædiken at haane denne, fordi han havde søgt at stoppe Munden paa ham ved at tilbyde ham Kardinalværdigheden, og endelig maaske allermest ved paa det bestemteste at benægte Pavens Ufejlbarhed, idet han sagde, at Kirken, ikke Paven, var ufejlbarlig.

Snart blev det Paven for broget, og han stævnede Savonarola til Rom, for at hans Forhold kunde blive undersøgte; men Savonarola adlød ikke. Der blev sendt ham en ny Stævning med Forbud mod at prædike, men han brød sig om ingen af Delene, han blev i Florens og fortsatte med at prædike, hvorfor Paven til sidst (1497) satte ham i Kirkens store Band. Da hans Modstandere kort forinden havde tilrevet sig Magten i Byen, blev dette ikke helt uden Virkning; han tabte en Del af sin Indflydelse, og Florens fik i forbavsende kort Tid sit gamle Ydre igjen; men nogen lammende Indflydelse paa hans Virksomhed kan man dog ikke sige, at Bullen havde. Da der samtidig herskede en heftig Pest i Byen, fortsatte han uforstyrret med at pleje de syge, og da han et godt halvt Aar efter syntes, at han skyldte sin Menighed at vejlede den ved sin Prædiken, betraadte han atter Prædikestolen, hvorfra han hævdede Ligegyldigheden af sin Excommunication, talte mod den falske Autoritet, som Paven tiltog sig, og sagde, at det var ham nok, at det ikke var Kristus, som havde forbandet ham; om han bad om Absolution for Pavens Band, vilde han regne det for en Dødssynd.

Men nogen Tid derefter gav han sig en Blottelse, som skulde blive skæbnesvanger for ham. Den sidste Karnevals-

dag 1498 traadte han frem for Folket med Sakramentet i Haanden og bad, at Gud vilde knuse ham, dersom han ikke talte efter sin bedste Overbevisning og hans Ord ikke kom fra oven. Kort Tid efter optog nemlig hans Modstander, Franciscaneren Francesco fra Apulien, Tanken om en Gudsdom og opfordrede ham til at vise sin Læres Sandhed ved at gaa gjennem et Baal. Savonarola afslog Udfordringen som gudsbespottelig, men en af hans Ordensbrødre, Fra Dominico, optog den. Savonarola søgte efter bedste Evne at hindre dens Gjennemførelse, men alt forgjæves; selv hans Tilhængere begyndte at kræve den, og det blev fastslaaet, at Prøven skulde finde Sted den 7de April, Dagen før Palmesøndag. Paa Savonarolas Vegne skulde Fra Dominico møde; for den udfordrende Francesco skulde dennes Ordensbroder, Giuliano Rondinelli, aflægge Prøven.

Dagen kom, og Folket strømmede sammen for at overvære den mærkelige Forestilling, men det blev skuffet. Fra Dominico vilde have Sakramentet med sig paa sin Gang gjennem Luerne, men Modparten forbød ham det; Dagen gik hen med Kævlerier, der vedvarede, indtil et vældigt Uvejr om Aftenen gjorde Ende paa Striden og spredte Forsamlingen. Men det skuffede Folk vendte sig i Raseri mod Savonarola og Dominicanerne, der kun med Nød slap tilbage til deres Kloster. Den næste Dag blev S. Marco stormet, Savonarola tagen til Fange og sammen med sine to ivrigste Tilhængere, Fra Dominico og Fra Silvestro Maruffi, kastet i Fængsel. Han og hans Fæller bleve snart stillede for en Domstol, der udelukkende var sammensat af hans ivrigste Fjender. Trods at der anvendtes kraftig Tortur mod

den af Sygdom og Modgang nedbrudte Savonarola, kunde der dog ikke presses en eneste betydende Tilstaaelse ud af ham. Ligesaa lidt Held havde Dommerne over for Fra Dominico, hvorimod de fik Fra Silvestro til at tilstaa alt, hvad de ønskede. Da dette dog ikke var tilstrækkeligt til at domfælde de to andre, bleve deres Tilstaaelser forfalskede, og paa Grundlag af disse Forfalskninger bleve de dømte. Alle tre dømtes til først at hænges og dernæst at brændes. Den 23de Maj 1498 fandt Executionen Sted paa Torvet i Florens, og alle tre gik de i Døden med Værdighed.

Snart efter at Savonarola saaledes var falden som Martyr for Florens' Frihed og Kirkens Reformation, blev han almindelig anerkjendt i den katolske Kirke; mange af hans Skrifter ere den Dag i Dag hyppig læste Opbyggelsesskrifter. Pave Julius d. II fandt ham værdig til at canoniseres og lod Rafael afbilde ham blandt Kirkefædrene og de store Theologer paa det mægtige Billede »la Disputa«.

S. Marco er nu gaaet over i Stadens Eje og er blevet et Slags Museum paa Grund af de mange Fresker af Fra Angelico, som smykke dets Indre. Savonarolas to Celler ere satte i Stand til Minde om ham, og i dem bevares Exemplarer af de Bøger, han har skrevet, og andre Relikvier om ham; det hele er ordnet af den By, som brændte ham, saa over Indgangen burde der maaske staa: »Saaledes vidne vi med vore Fædres Gjerninger og samtykke dem, thi de sloge ham ihjel, og vi bygge hans Grav«.

Dersom man nærmere vil karakterisere Savonarola, maa man betegne ham som Dommer og Profet; som saadan revsede han ubønhørlig Tidens Brøst og stemmede mod den af al Magt. Han saa Fremtidens Ulykker og brugte dem som Skræmmebilleder, han var klar over, at Elendigheden stammede fra Kirken, og han havde de redeligste Hensigter til at reformere den, men han saa ikke Ulykkens inderste Aarsag. Han havde sin Opmærksomhed fæstet paa Kirkens ydre Brøst, og han saa ikke, at det var Kjærnen, der var angreben, at dens Lære efterhaanden var bleven tomme Formler, der intet længere havde med Kristendommen at gjøre. Hvor meget dette Fejlsyn skyldtes en Mangel hos ham selv, og hvor meget det skyldtes Omstændighederne, er vanskeligt at afgjøre. Havde han faaet mere Lejlighed til i Ro at tænke over Forholdene, var han ikke saa stærkt bleven revet med af den aktive Politik, vilde han maaske være trængt dybere ind i Tingene. Det er i hvert Fald næppe rigtigt, naar man har ment, at han i en væsentlig Grad har bygget og levet paa den katolske Kirkes Madonnadyrkelse, Retfærdiggjørelse ved gode Gjerninger og Cølibatets Fortjenstlighed*); han har maaske theoretisk forsvaret disse Lærdomme, i dybere Forstand levet paa dem har han sandsynligvis ikke, han er i hvert Fald ikke død paa dem. I sine Betragtninger over den 51. og 31. Salme, som han skrev i Fængslet kort før sin Død, og i hvilke han giver et Indblik i sin Sjæls Lønkammer, nævner han ikke Madonna, og hvad Cølibatet angaar, saa omtaler han det et Sted i følgende Forbindelse: han taler om Herrens mange Veje og Bud, som

*) Dr. Fredrik Nielsen: Haandbog i Kirkens Historie, Bind II. S. 1080.

alle ende i én Vej, og denne ene er Kjærligheden, der forbinder de troendes Sjæle saa inderligt, at de blive som ét Hjærte og ét Sind i Herren, om der end er forskjellige Veje og Livsbaner, thi Præsten følger én, Munken en anden, Betlere en tredje, gifte én, ugifte og afholdende en anden, fromme Jomfruer en tredje, Fyrster én, Lærere en anden, kort: hver Stand har sin Vej, ad hvilken den vandrer mod sit himmelske Fædreland*). Men i dette er der intet om Cølibatets Fortjenstlighed. Hvad endelig de gode Gjerninger angaar, saa træder netop dér hans Storhed frem; man føler nemlig gjennem disse Betragtninger, at han har været en Mand, der af al sin Kraft har stræbt at være et godt Menneske, men som har erkjendt, at om han nogen Gang har gjort noget godt, saa er det ikke hans Fortjeneste, saa er det Guds Ledelse, han kan takke derfor; han føler sig som en elendig Synder, som bygger sit Haab om Naade paa Kristi mange Forsikringer om Guds Barmhjærtighed mod den angrende. Hvad Luther, Zwingli og de andre Reformatorer møntede ud, det dæmrede hos Savonarola; men vel at mærke, det kun dæmrede hos ham, trods al hans mægtige Villen og Energi var han en negativ Natur. Sammenligner man ham med Franciscus, træder dette tydeligt frem. Medens denne brød nye Baner, viste nye Veje, talte for det gode og i Naturen fandt Vejen til en dybere Gudserkjendelse, saa fandt Savonarola ikke de nye Veje, han talte mindre for det gode end mod det onde, og han frygtede Naturen, idet han var bange for, at den skulde lede hans Tanke bort fra Gud.

*) Savonarolas Betragtninger over den 51. og 31. Salme, ved M. Th. Wöldike. S. 59.

Medens Franciscus derfor vakte en Udkaarelsens Aand i Folket, saa det frivilligt higede mod Guds Rige og dets Retfærdighed, saa var det i mangt og meget en Trældommens Aand atter til Frygt, Savonarola kaldte til Live. Det er derfor heller ikke at undres over, at han ikke fik nogen blivende Betydning. I det store og hele opskræmmedes og opildnedes vel Folket af hans Tale, det fyldtes med hans Afsky for al Tidens Slethed og med hans Længsel henimod noget større og bedre, men da han ikke selv klart og bevidst ejede et Grundlag at bygge paa, kunde han heller ikke meddele sine Tilhængere et saadant, hvorfor hans Værk ogsaa snart faldt sammen efter hans Død.

Allerede 1512 kom Medicæerne tilbage til Florens. 1527 gjenvandt Staden vel for nogle faa Aar Friheden, Savonarolas Aand vaagnede atter, og Folket kæmpede en sidste heltemodig Kamp for sin Uafhængighed; men den 12. August 1530 faldt Byen, og den medicæiske Slægt kom i endelig Besiddelse af den.

Der har sikkert været mange, paa hvis Liv og Udvikling Savonarola har haft en gjennemgribende Indflydelse, hos hvem hans dybe Syn, hans Venden op og ned paa det hele, hans Bryden de mægtiges Magt har fremkaldt en stærk Gjæring, men ingen er der, som har givet denne Indflydelse et saa stort og blivende Udtryk som Michelangelo. Thi han havde den dybe, mægtige Aand, der skulde til for ret at kunne forstaa Savonarolas, tilegne sig den og tage Næring af den;

han blev derfor i Kunsten, som Savonarola i Livet, en Dommer, en Profet, der gik sin egen Vej.

Naar man betragter Michelangelos Værker, træder det klart frem for En, at de fleste og betydeligste af dem ere de store Tankers og Syners Kunst. Mennesket og det menneskelige Legeme har kun indirekte haft Værd for ham, kun for saa vidt de kunde være Midler til at udtrykke det, som gjærede i hans Fantasi, i hans Sind, det, som han aandelig havde levet. Naar man undtager hans tidligste Arbejder, er det ogsaa paa en ganske anden Maade end Giotto og senere Rembrandt og de store hollandske Mestre, at han har lært af Livet. Han har ikke som de formaaet at finde i det den rige Afglans af den Højestes Kjærlighed og Aandsfylde og derved Skjønheden selv i det ringe og fattige. Han saa det elendige og mangelfulde i Menneskene, men i sine Værker udstyrede han dem saa med de Egenskaber, han syntes, de baade aandeligt og legemligt manglede, og søgte at gjøre dem til de fuldendte Kæmper, han drømte om. Derved kom der i de fleste af dem noget søgt, skruet, ja ofte barokt, som uvilkaarlig virker frastødende paa Tilskueren; men bag hans Arbejder luer hans vældige Energi, hans mægtige Tanker, hans Indignation, hans Higen mod det ædleste og bedste, og dette river En med, thi man mærker, at de Følelser og Aandsbrydninger, han fremstiller, har han selv følt og oplevet.

Der har været mange Kunstnere, navnlig efter ham, som ikke vare synderlig ringere udstyrede, hvad teknisk Dygtighed angaar, og som ligesom han have villet fremstille de stærke Lidenskaber og store Følelser; men hos næsten dem alle er

det blevet en tom Deklamation, som viser, at de ikke i fjærneste Maade have kjendt og have været gjennemrystede af de Lidenskaber og Følelser, de vovede sig til at fremstille. De vare ikke som Michelangelo i en ung Alder blevne revne med af en Savonarolas Prædiken, de havde ikke som han levet en aandelig og politisk Kamptid med, de vare derfor heller ikke som han blevne tvungne til at gjøre deres Valg, om de vilde kæmpe for Aand eller for Materialisme, og de havde heller ikke set og oplevet de heltemodige Bedrifter, som havde opmuntret ham og givet ham Tro til Livet, lige saa lidt som de havde truffet de uhyggelige Beviser paa Pjaltethed, som saa tit havde vakt hans Vrede. Men selvfølgeligt, om de ogsaa havde oplevet alt dette, er det derfor ikke givet, at de havde haft hans varme Hjærte og hans rige, energiske Aand, saa de som han vare blevne ildnede og udviklede af det oplevede.

I de betydeligste af Michelangelos Værker danner Savonarolas Liv og Aand Grundtonen. Stærkest træder det maaske frem i to af hans Hovedværker: Moses og David.

Moses er fremstillet i det Øjeblik, han er kommen ned af Bjærget med Lovens Tavler. Han skuer vidt ud i Fremtiden, han kjender de evige Love, som ingen kan overtræde, uden at Straffen med Nødvendighed følger; hans Aand har været til Møde med Almagtens, men nu, da han fyldt med mægtige Syner atter vender tilbage til Livet, ser han sit Folk ligge i Støvet for Guldkalven. Indignationen og Væmmelsen over deres materialistiske Overtro skyder op i ham og betager ham snart saa fuldstændigt, at han glemmer sig selv og i Raseri knuser sit dyreste Eje, Lovens Tavler, hvis Tilblivelse har

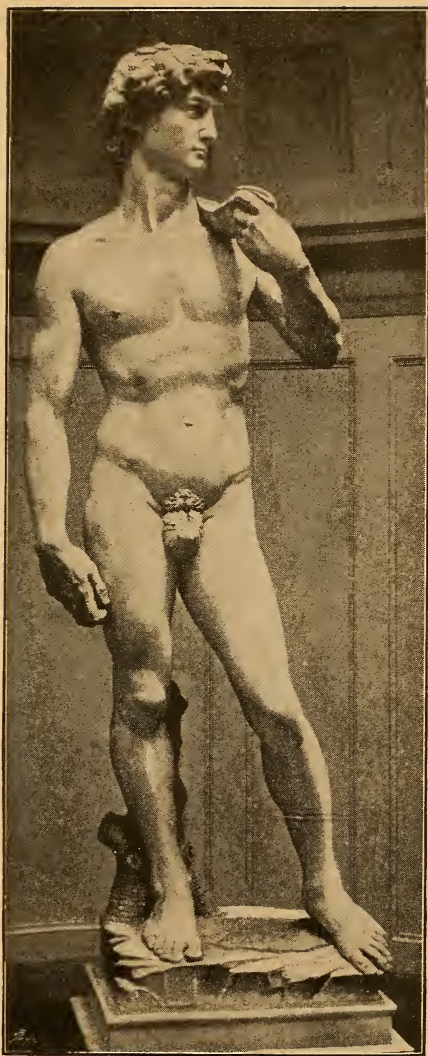

Michelangelo: Moses.

fyldt ham med saa ren en Glæde, at hans Ansigt »skinnede«. Naar man lægger Mærke til, hvor træffende det Udtryk af Kraft og Væmmelse, som præger Moses' Skikkelse, er givet, kan man ikke frigjøre sig for den Tanke, at der ligger noget selvset og selvoplevet til Grund for hans Fremstilling, at det maa være en Apotheose over de Følelser, han havde lært at kjende hos Savonarola, og som han selv havde delt, den vidtskuende Mands Væmmelse over Folkets lavpandede Given sig under Medicæernes Styrelse i Steden for Guds og Afskyen for hele dets slaviske Synken ned i materielle Nydelser.

Ser man paa det andet af Michelangelos Storværker, paa hans David, saa er Grundtonen her den samme, om det end er et andet Moment, han har valgt. Der er ogsaa i David udtrykt Væmmelse ved det store aandløse, der ved sin Masse vil ødelægge alt ædelt og godt; men medens han ved Moses særlig dvælede ved den Indignation og Vrede, denne Følelse affødte, saa lyser Michelangelos eget Ungdomsmod og Haab ud af David. Denne ser Filister-Jætten, men frygter ham ikke, han stoler paa sin Gud og sin gode Sag, han anspænder sine Evner, Aanden kommer over ham, og han er vis paa, at han skal sejre over det Kjødbjærg, han kæmper imod.

Michelangelos Kunst er som ovenfor sagt de store Tankers og de stærke Følelsers Kunst; som dette præger disse to Figurer, saa præger det de fleste af hans Værker. Men af alle de mange Følelser, der besjælede ham, var der maaske ingen, som havde saa dybe Rødder i ham som Frihedsfølelsen; der er saaledes sikkert ingen af Verdens mange

Michelangelo: David.

Statuer af Friheden, der udtrykker en saadan Lovprisning af dens Værd som Michelangelos bagbundne Slave. Denne bøjer sig forover, Baandet strammer ham og holder ham; han presser kun svagt imod, han har vel forlængst erfaret, at han ikke formaar at sprænge det; Hovedet har han bøjet tilbage, han stirrer op mod Lyset og Friheden, og alt, hvad der kan bo i et Menneske af Haab, af smertefuld Længsel, er udtrykt i hans Blik.

Der er træffende sagt om denne Figur*), at den er Udtryk for en Grundstemning hos Michelangelo selv: »en Følelse af Livet som et Fangenskab og en Higen, en Sukken efter Frihed«. Denne Grundstemning er sikkert ikke udsprungen af taaget Almindelighed, den har haft sine bestemte Aarsager, først og fremmest vel en rent personlig. Han har følt sig som Slave af sine Udtryksmidler; Tankerne og Ideerne have jaget gjennem hans Hjærne, men hvor dristigt han end har behandlet sine Midler, Menneskeskikkelsen, Mejslen og Penslen, altid maa han have mærket dem som Baand for sin frie Tankeflugt. Men foruden den rent personlige Aarsag har denne hans Grundstemning nok ogsaa haft en politisk, som maaske endda har været den mest afgjørende ved Statuens Tilblivelse: Slaven har for ham været det bastede og bundne Florens, paa hvis Vegne han har kæmpet for Friheden; thi det har været klart for ham, at naaede det ikke atter til Friheden, vilde det aandelig dø. Han har derfor længtes og haabet paa Friheden, men han har ogsaa tvivlet om den. I en anden Slave har han udtrykt sin Tvivl; denne staar nemlig hensunken i en Søvn, der synes at skulle blive

*) Jul. Lange: Renaissance-Sculptur.

Michelangelo: Slave.

Michelangelo: Slave.

evig. I Drømme leger han med sine Baand, hans Legeme er kvindeligt, yppigt og blottet for enhver Gnist af Manddoms Kraft.

Disse to Slaver høre fra Michelangelos Haand sammen og vare tilligemed Moses bestemte til at smykke et mægtigt Gravmæle over Pave Julius II, der i Aandsretning stod Savonarola nær. Naar man ser disse tre Figurer sammen og tænker paa det bevægede Liv, de ere baarne af, saa føler man, hvilket Væld af underlige Tanker, der ligge bag dem: Profeten, der væmmes ved Folket, men dog ofrer sig for det, for det slavebundne Folk, baade for den Del, i hvilken Haabet og Længslen efter Friheden endnu lever, og for den Del, over hvilken Døden synes at sejre. Som faa andre Statuer egne disse tre sig til et Gravmæle, dog ikke over en Pave, men over Florens og de Mænd, der som Savonarola og Michelangelo kæmpede en sidste heltemodig Kamp for dets Frihed.

Men Florens mistede Friheden, og det store Aandsliv, det gode Borgerliv og Kunsten døde dér som i hele Italien. Dog døde de ikke for stedse. Norden for Alperne, i Schweiz, Skotland og Holland vaagnede der atter en praktisk, opbyggelig Kristendom, der lige som Franciscus' satte saa god en Frugt i saa »herligt et Borgerliv« og i det sidste Land tillige i saa god en Kunst.

BOSTON PUBLIC LIBRARY
3 9999 06662 689 4